

И (нем)
Г 44
„ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“

№ 7/8. *Бібліотека*

ДДПУ імені Імені Франка

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ

ПОЕМА

в перекладі і з передмовою

Д-ра ІВАНА ФРАНКА.

Ціна 1 К. 60 сот.

Львів, 1917.

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

и (нем)
Г44

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ

ПОЕМА

в перекладі і з передмовою

Д-ра ІВАНА ФРАНКА.

ЛЬВІВ, 1917.

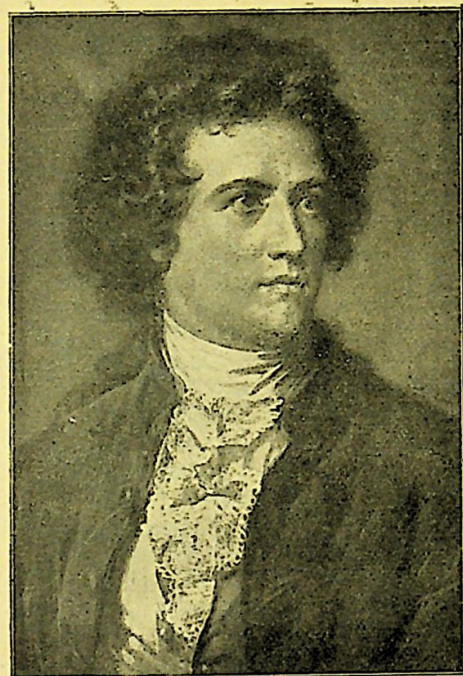
Накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ № 7/8.

з друкарні наукового товариства ім. Шевченка.

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

* 28. серпня 1749 р., † 22. марта 1832 р.

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

ПЕРЕДМОВА.

Подаючи українській громаді безсмертну поему найбільшого німецького поета, в перекладі на нашу мову, вважаю потрібним подати в отсій передмові деякі факти та свої уваги, що можуть придати ся для відповідної оцінки самого твору та мого перекладу.

Йоган Вольфганг Гете, роджений д. 28. серпня 1749 р. в Франкфурті над Меном, прожив свій довгий та незвичайно плідний вік у незвичайно, як на письменника, корисних обставинах, що сприяли розвою його духа та його літературній і науковій праці, і вмер 22. марта 1832 р. у Ваймарі. Його довге життя можна поділити на кілька періодів, що зазначили ся такимп або иншими життєвими пригодами та літературними творами. Перші літературні твори походять із часу університетських студій у Липську в рр. 1767—8; се були дві драми в французькім смаку „Die Laune des Verliebten“ і „Die Mitschuldigen“. По скінченню університету починаєть ся другий період його життя, його урядова кар'єра аж до покликання його до Ваймару (1768—1775). Сей період у його літературній діяльності зазначив ся такими творами романтичного характеру, як драми „Götz von Berlichingen“, „Clavigo“ та „Stella“ і сантіментальною повістю »Терпіння молодого Вертера«. В тім періоді повстали також романтичні уривки »Магомета«, »Прометей« та »Фавета«. Третій період можна покласти на рр. 1775—1786, коли він вирушив у подорож до Італії. В тих роках, проведених переважно у Ваймарі при дворі тамошнього князя, він написав драми »Торквато Тассо«, »Егмонт« та »Іфігенія в Тавриді« і простору повість „Wilhelm Meisters Lehrjahre“.

Від італійської подорожі, що тревала від вересня 1786 до червня 1788 р., починається новий період у житті Гетого, в якому літературна праця його менша обємом, та за те робиться дозрілішою під впливом італійських вражень. Поет переробляє драми «Іфігенію», «Тассе» та «Еґмонта», пише «Римські елегії» та «Венеціанські епіграми», видає друком першу частину «Фавста», бере участь у поході німецького війська на Францію 1792 р. і викінчує в наступному році звірину епопею „Reineke Fuchs“ у клясичній формі на основі старо-німецького народного оповідання. Тісніші зносини з Шіллером, що заповнили рр. 1794—1805, можна вважати новою добою в житті та творчості Гетого. Найвизначнішими творами цієї доби були: повість „Wilhelm Meisters Lehrjahre“, поема „Hermann und Dorothea“, збірка епіграм п. з.: „Xenien“, баллади, переклади Вольтерових драм „Mithras“ і „Tancred“ та драма „Die natürliche Tochter“. Остатній період у житті великого письменника обіймає рр. 1805—1832, в яких виходили найбільші його твори: Обі частини «Фавста», повість „Wahlverwandtschaften“, просторі епопеї з його життя п. з.: „Aus meinem Leben. Wahrheit und Dichtung“, опис італійської подорожі, збірка поезій „Westöstlicher Divan“ та повість „Wilhelm Meisters Wanderjahre“. Розуміється, крім тих визначніших праць Гете писав і видавав у різних публікаціях багато різнородних творів віршами й прозою, між якими треба згадати особливо переклад епопеї італійського золотого століття Бенвенути Челліні. Надто був він невтомним кореспондентом і полишив по собі трохи-що не 100.000 листів, які з часом зібрано в окремому архіві його імені в Ваймарі.

Епічна поема Гетого „Герман і Доротея“ написана була 1796 р., а вийшла друком у осені 1797 р. Її основою послужило невеличке оповідання, яке Гете вичитав десь у давніших часах, про еміграцію німецьких протестантів із Зальцбурґа в початку XVII в. Там між иншим оповідано факт, що коли емігранти переходили через одне місто, син багатого міщанина запитав одну дівчину, що йшла між емігрантами, чи не хотіла би служити в його вітця. Вона згодилася. Він пішов до вітця, який давно

вже намовляв його, щоби оженився, і заявив йому, що хоче оженитися з тою дівчиною; а як отець не позовольте йому, то не буде жениха зовсім. Отець, приятелі та священник відраджують йому, але він стоїть на своєму, поки вони не згодилися. Тоді син приводить дівчину перед свого вітця не сказавши їй, що хоче взяти її за жінку. Отець питає її, чи вона хоче бути жінкою його сина, та вона ображається, добачуючи в тім питанні насміх над її бідністю. Тоді син вияснює їй усе і вона згоджується стати його дружиною¹⁾.

Се оповідання взяте з подій XVII в. Гете переніс на події 1790 р., а власне на часткову еміграцію альзатських Німців, спричинену терором французької революції, з лівого боку Рену на правий. Головною основою оповідання автор не змінив, але розвинув її майстерно в ряді живих картин, і поклав її на тлі світової події, великої французької революції з кінця XVIII в. Ця революція, викликана економічними та соціальними хворобами всередині самої Франції, серед рівночасного стану духового життя французької інтелігенції, одержала могутню ідейну підвалину, що з місцевої французької події зробила її майже всесвітньою.

Не мавши в своїх початках ніякої національної закраски французька революція через те, що перекинула ся в своїм розвитку через Рен та поза Альпи, причинила ся до розбудження почуття національної свідомості у Німців, Італійців та інших європейських народів. Памяткою того впливу французьких визвольних ідей на німецький народ являється також ота поема Гетого, надихана здоровим патріотичним духом і почуттям моральної висшости німецького народу над французьким.

І в самого Гетого сей твір являється першим твором не тільки національним, у контрасті до таких інтернаціональних творів, як: «Іфігенія в Тавриді», «Торквато Тассо» та «Еґмонт», але також наскрізь

¹⁾ Richard M. Meyer, Goethe (Geisteshelden, Eine Sammlung von Biographien, herausg. von Dr. Anton Bettelheim) Bd. XIII—XV. Berlin 1895, стор. 272.

патріотичним, яким не був прим. також на скрізь національний «Ген фон Берзіхінген».

Що Гете основою своєї національно-патріотичної поеми зробив німецьке міщанство надренської околиці, це зовсім природне супроти того факту, що він сам походив із того міщанства і жив, не вважаючи на своє високе суспільне становище, міщанським, і то досить скромним життям. У його поемі не бачимо тогочасного німецького селянина, але міщанська сім'я, змальована в поемі, крім міщанського промислу займає ся також різництвом, і може служити зразком того, як міг виглядати в тих часах заможний та освічений німецький селянин. У всякім разі міщанство було тоді в Німеччині і лишило ся й досі головним двигачем культури, науки та літератури. В містах Німеччини протягом ХІХ. в., під впливом величезного розвою новочасного промислу з одного боку та новочасних визвольних ідей з другого боку, виросла також нова сила — робітництво з його кооперативними та політичними організаціями, сила, про яку в поемі Гетого нема ще навіть жадного натяку. Так самого не знаходимо в тій поемі нічого такого, щоби вказувало на будущий величезний розвій мілітаризму в Німеччині, хоч кінцевий акорд поеми — промова Германа, в якій він виявляє свою готовість стати в обороні своєї вітчизни проти зовнішніх ворогів, свідчить про те, що Гете відчувавав потребу такої організації німецького народу, яка б у разі потреби могла поставити «силу проти сили», „Macht gegen Macht“.

Що до композиції поеми варто зауважити, що вона складає ся з девяти пісень, яким автор дав подвійні титули, а власне перед кождим річевим титулом, що зазначає головну тему пісні, назву одної з девяти Муз, ось у яким порядку: 1. Калліопе — Муза епічної поезії, відповідно до епічної експедиції змісту поеми; 2. Терпсіхора — Муза танцю, відповідно до головної теми сеї пісні, в якій оповідає ся про стрічу Германа з Доротеєю і описано прикру сцену між Германом і його вітцем; 3. Талія — Муза комедії, відповідно до характеристики міщанства, а особливо алтикаря, по-

троха комічної фігури в поемі; 4. Евтерпе — Муза ліричної поезії, відповідно до чутливої та зворушливої сцени між Германом і його матір'ю; 5. Полігимнія — Муза многоголосового співу, відповідно до характеристики юрби вигнанців та їх безладдя в поході; 6. Кліо — Муза історіографії, відповідно до характеристики французької революції та становища німецької людности супроти неї; 7. Ерато — Муза любови, відповідно до характеристики Доротеї, що являєть ся головною фігурою сеї пісні; 8. Мельпомена — Муза трагедії, відповідно до серйозної події поєднання між Германом і Доротеєю для звязку на ціле життя; 9. Уранія — Муза зоряного неба, відповідно до щасливого закінчення поеми з виглядом на краю будучини. Вже сам сей уклад показує, як глибоко обдумав Гете план своєї поеми.

Не вважаючи потрібним вдавати ся в подрібний розбір сеї поеми, завважу тільки, що на мою думку Гете дав у ній своєму народови хоч і не національну епопею на подобу стародавньої «Пісні про Нібелюнгів», бо такої епопеї в тих часах роздрібнення політичного життя в Німеччині не було можна сотворити, то все таки дав твір на скрізь реальний своїм змістом, наскрізь чистий і моральний своєю духовою атмосферою, наскрізь патріотичний тою любов'ю до рідного краю та тим мужеським почуттем гідности й вартости рідного народу, яким пронята вся поема, дав нарешті твір незвичайно високої літературної вартости, тим вищої, чим скромнішою була основа поеми. Все те на мою думку запевняє Гетевій поемі не тільки невменшену й досі популярність серед німецького народу, але чинить її також коштовною перлою в скарбниці загальнолюдської літератури, та вчинить її, надію ся, також улюбленим, пожаданим та здоровим кормом духовим нашого українського народу.

Писано д. 20—21. січня 1913.

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ.

ПОЕМА З НІМЕЦЬКОГО НАРОДНЬОГО ЖИТТЯ
З КІНЦЯ ХVІІІ. ВІКУ.

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

Вступна елегія.

- Отже се злочин би був, що вітхнув мене ген-то Пронерцій,
Що Марціяль весельчак став побратимом мені?
Що старину не лишив за собою я плісінти в школі,
Що вона з Риму в життє радо зо мною пішла?
5 Що я змагаю що сил придивлять ся природі та штуці.
Жадне не здурить імя, не сліпить догма мене?
Що чоловіцтва в мені життєві конвенанси не змінять.
Що лицемірства я те-ж маску фальшиву відверг?
В блудах таких, які ти щільно в мені плекала, о Музо,
10 Тлум винуватить мене, тлум тільки бачучи в мні.
Навіть і ліпші нераз добродушні та прості хотіли-б
Бачити иншим мене. Музо, лиш ти мені вказ.
Ти лиш одна у душі моїй молодість свіжу
Все відновляєш, мені будеш по гріб відновлять.
15 Та помножи від тепер, о богине, старанність святую!
Ах, вже чуприна моя не так густа, як була.
Треба вінців, щоб инших дурить, чи себе хоч самого.
Адже й сам Цезар носив лиш із потреби вінець.
Як ти лавровий вінок призначила мені, хай на гілці
20 Він зеленіє десь там, потім гіднійшому дай!
Але сплети мені з рож ти вінець для домашнього вжитку:
Скоро як лїлія з рож блисне в мене спвнна.
Огник, богине, роздуй, щоб варити на кухні чистенькій;
Амор полінця нехай граючесь там докида!
25 І щоб вина у чарках не забракло! Вп, други розмовні,
Вп, одиодумці, прошу! Вінці чекають і вас.
Випем здоровле того, що від назви Гомера відважно
Нас увільнив і нам те-ж ширші шляхи показав.
Хтож бо посмів воювать із богами, і хто із Гомером?
30 Та Гомерідом зістать, хоч-би останнім, не стид.

- Тим-то послухайте сю нову пісню, і випиймо ще раз!
Хай і любов і вино й приязнь ваш слух підкупля!
Німців виводжу вам тут у їх тихій та скромній домівці,
Де близь природи живе людяно ще чоловік.
- 35 І хай провадить нас дух віршаря, який всім нам на радість
Славно „Люїзу“ свою з другом достойним звязав.
Також сумні образи сього часу кладу перед вами
Та перемогу бере смілість здорових племен!
- Як що вам сльози з очей спів мій витисне, або пріємність
40 Зродять в душі, притисніть широ до серця мене!
Мудро розмовмось потім, бо кінець нас отсього століття
Мудрости вчить, бо кого доля не вчила ума?
І веселійше глядіть на минулі терпіння та болі,
Як що вам радісний дух зайвим явить не одно!
- 45 Многo людей ми пізнали й народів; нехай-же пізнавши
Й власнеє серце всім нам втіху знання те справля.
-

І. Қадліопе.

Горе й співчуття.

- Ще я ніколи не бачив пустих таких вулиць та площі!
Місто мов вимів! Мов вимерло! Так і здасть ся, що навіть.
І п'ятдесят із усіх наших жителів в нім не зістало.
Що то не чинить цікавість! Усякий біжить, так і гонить,
5 Щоб лиш глянути на сумний похід оттих вигнанців бідних..
Хоч то до греблі, куди вони йдуть, буде добра милька;
Всі про то гонять туди у горячому палі полудня.
Я би не рушив ся з місця, аби не глядіти на горе
Добрих оттих втікачів, що покпинувши гарну надренську
10 Землю сюди переходять до нас, вратувавши хоч дещо
Свого майна та почерез щасливий закуток долини
Свої плідної та в її закрути гарні мандрують.
„Добре зробила ти, жінко, що сина ласкаво післала
Давши білизни старої йому їди та напйтку дещо.
- 15 Щоб бідолахам подать; бо богатих річ — дарувати.
Якже-ж то їде хлопчисько! І як він огерами править!
Гарний на вигляд новий той візок! У йому вигідно
Можуть сидіти чотири особи й візник на кізлі ще.
Сей раз поїхав він сам. Як легенько скрутив там на розі!“ —
- 20 Так сидячи перед брамою дому у ринку вигідно
Мовив до жінки хазяїн гостиниці „Льва Золотого“.
Жінка-ж розумна собі та розсудна на те відказала:
„Я, то не радо дарую поношену тую білизну,
Бо вона дома придасть ся й за гроші її не дістанеш,
25 Як запотребить ся. Нині одначе дала я охоче
Не одну ліпшюю штуку з помежи білизни й одежі.
Вчувши, що діти й старі поміж ними там голі мандрують..
Та чи мені ти простиш? Бо й твою я ограбила шафу.

- А особливо халат твій, отой картановий, в індійські
30 Цвіти, тонкою, флянелею гарно підшитий дала я.
Вже він старий і потертий, а надто давно вийшов з моди".
Але на се усміхнув ся добряга господар і мовив:
„Ніщо й казати, що шкода мені того халата старого
Він картановий, з індійського чистого шовку; такого
35 Вже не дістане тепер. Не носив я його вже, се правда!
Бо тепер мода пішла, тільки в сурдугі або в бекеші
Мусить ходити чоловік. Без чобіт не показуйсь нікуди!
Прогнано, наче за гріх, вовняні шапки та пантофлі".
— „Глянь-но!" — промовила жінка, — „ось деякі вже повер-
40 Що на той похід гляділи; мабуть він минув уже місто. [тають,
Глянь, як у всіх черевки в пилу, як їх лица палають!
В кожного хустка в руках, аби піт із лица обтирати.
Я-б на видовище те пі-за-що не побігла дивитись ся
В спечку таку, та терпіти. Досить мені того, що скажуть".
45 З натпеском їй на отсе відмовляє тут добрий господар:
„Рідко буває погода така і жнива такі добрі.
Збіже звеземо сухе так, як сіно вже звезли щасливо.
Небо так чисте, не видно на ньому ні одної хмарки.
А від сходу вітрець холодком повіває пріємним
50 Вибралось геть на погоду і достигло вже жито аж надто;
Завтра почнемо вже жати, аби живо зібрати богате".
Підчас сих слів, побільшали ся юрби мушці і жіноцтва
Що через ринок ішли та до своїх домів поспішали.
Ось і проїхав назад зі своїми дочками похалпно
55 На другу сторону ринку маючий сусід до свого
Дому нового, в відкритій кариті, змайстрованій в Ляндау.
Він у тім місті був перший купець. Оживило ся місто,
Бо багатодітне було, процвітало тут фабрик не мало,
І промисли різні цвили, тому й людність зростала постійно.
60 Так то ся дружна пара під брамою дому спділа
І забавлялась увагами про перехожих сусідів.
Та господиня поважна в кінці таке стала казати:
„Глянь, ось священик надходить, а з ним враз і сусід наш
Пан антикар: може ті нам розкажуть усе те,
65 Що там видали і що самим бачить не дуже пріємно".
Дружно оба ті прийшли й привитали подружжя пріязно
Сіли потім на лавки деревляні під брамою й порох
З ніг собі стали стирати та холод платком навівати.

- По обопільних привітах почав говорити найперший
70 Пан антикар і сказав троха навіть сердито таке:
„Далебі, що за народ! І не ліпший, один від другого.
Кожний дивити ся рад, коли ближнього трафить нещасте.
Адже-ж збігаєть ся люд поглядіть на пожежу, що пилить,
Або на бідних злочинців, коли їх провадять на страту.
75 Ось і сьогодні всі йдуть поглядіти на вигнанців бідних,
На їх біду й не подума ніхто, що подібне нещасте
Може постигнуть його незабаром, або на будуще.
Ся легкодушність страшна, та лежить вона в людській при-
А благородний на те відзиваєть ся парох розумно, [роді".
80 Він, хоч віком молодий, мужніх літ був окрасою міста.
Сей добрий знавець життя та того, що потрібно громадї,
Знаючи добре високу вартість писання святого.
Що поведінку людей відкрива нам і вдачу людську;
Знав також добре досить і найліпший світській творц.
85 Сей і сказав: „Не ганю я людей залюбки лиш за тес,
Що нешкідливий наклін, який дасть їм природа,
Бо, що ні розум, ні ум не потрафить, те часто
Робить щасливий наклін, що спільніший від нашої волі.
Як би цікавість людей не тягла на могучі принад.
90 То, чи-ж пізнали-б вони, як то гарно уладжедо в світі
Бо спершу чоловік забажає нового, а потім
І позиточне робить почина невтомимо та пильно.
Врешті жадає добра, що його красить і підносить.
В юности другом йому наймілїйшим бува легкодушність,
95 Що небезпеку йому закриває і гоїть швиденько
Горя болючого слїд, скоро тільки воно проминуло.
Певно, щаслив чоловік, у якого в дозрілому віці
Розум постійний розвивсь із такого веселого духа,
Чи то в щастю, чи то у бідї рівноваги не тратить,
100 Він бо знай робить діло й повертає колишній шкоди".
Та господиня сейчас нетерпляче сказала ввічливо:
„Ось оповідajte, що там ви видали, на се я цікава".
— „Тяжко" — промовив на те антикар, споважнівши „щоб
Веселість я відзискав після того, що там я дізнав ся. [скоро
105 І хто-ж сказати-би міг усе те різнорудне нещасте!
Вже з далека ми побачили пил, іще заки прибули
В ніз по леваді, бо похід з горбка на горбок непроглядно
Тяг-ся і годї було хоч що-то серед нього пізнати.

- Та як на шлях ми зішли, що провадить поперек долини,
110 Був іще гомін і тиск мандрівців і возів там великий.
Бачили ми ще на жаль їх не мало, тих вигнанців бідних
Від не одного могли ми почути про всі прикrostи втеки,
І як то рад чоловік, що з життям хоч втіче з небезпеки.
Сумно було дивитись, як добро різнорodne, що в домі
115 Троха заможним стоїть на своєму місці, де треба, —
Добрый хазяїн усе те склада відповідно до вжитку, —
А тепер все на возах, на тачках понакидано в суміш,
Як що попало, коли довелося утікати поспішно.
Опто на шафі лежить, а на ньому покривало з вовни.
120 Постіль в кориті, на ній лежить зеркало плахтою вкрите.
Ах! небезпека така відбипа всю розвагу людині,
Яку ми ось двацять літ тому бачили підчас пожежі,
Як не один річ безвартну хапав, а лишав дорожню.
Так і ті наші везлі, запопадно, але необачно
125 Річи нездалі, що лиш обтяжали волів їх і коней:
Ветхі дошки та бочки, гусятник та клітку порожню.
А за те діти й жінки ледво дишучи двигали звязки,
І клунки та коші повні річей ні-на-що нездалих.
Бо чоловік покида так не-радо хоча-б і останки,
130 Свого добра. Так тягла та юрба попихаючись шляхом,
В куряві та без ладу, в суміш. Сей мав слабі коненята
Й тяг помалійше, а той мав сильнійші й спішив перегнати.
Крик піднімав ся не раз, як жінок та дітей де стиснули;
Де-де худоба ревла, або гавкали пси та стогнали
135 Старці та немічні, що на високих возах невідгідно
Перепакованих на подушках посідавши, трясли ся.
Ось на край насину враз із дороги зіпхнуте зблудило
Колесо скрипом важким, і у рів повалила ся фіра,
Перевернулася; і з розмахом з неї попадали люде.
140 З криком страшним покотили ся в рів, та без шкоди для себе.
Далі попадали скрині, та впали поблище до воза.
Справді, хто бачив, той в страху чекав, що людей тих нещасних
Під тягарем оттих скринь і тих шаф він побачить розбитих.
Так і лежав той розлапаний віз і безпомічні люде,
145 Бо інші йшли та тягли їх минаючи, кождий сквалливо
Дбав лиш про себе; юрба-ж всіх перла непереможно.
Ми поспішили туди і знайшли там хорих і старців,
Що вже в домах та в ліжках при життю могли ледви дер-
Але ось тут на землі потовчені стогнали й ридали [жаль ся,

- 150 Під жаром сонця тай ще дусячи ся у куряви хмарах".
Зрушений сям відповів на се людський справді господар:
„Коли-б їх Герман знайшов, покріпив і дав одіж!
Я не рад бачить таке, бо не мило дивить ся на горе.
Ми вже зворушені, як перша вість надійшла про те лихо,
155 Вислали скванно десь-щось з достатків своїх, щоб хоч дехто
Міг там ратунок знайти, і на сьому були вже спокійні.
Та годі нам відновлять іще раз образи ті сумні,
Бо то в людській серця заповза надто скоро тривога,
З нею-ж у парі журба, що для мене ще гірша від лиха.
160 Прощу, вийдіть у затишний покій, в холодійшу кімнату!
Сонце там не догріва й не доходить горяче повітре
Крізь грубі мурі. Матуся туди принесе нам склячнину
Зеленяку, при яким забуваєть ся всяка гризота.
Тут непременно нам п'ять, бо брешуть мухи понад склянками".
165 Ось і пішли вони там і потіху знайшли в прохолоді.
Обережно принесла господарня вино золотисте
В флянці шліфованій та на підставці цинній блискучій,
Й зеленковатих „Римлян", сї справжні чарки для вин ренських.
Так сидючи вони в трьох при блискучім столі забавлялись:
170 Круглий, брунатний був стіл і стояв на ногах він грубезних.
Брязнули зараз чарки пана дому та пароха дружно.
Та не порушно держав свою третій, немов у задумі.
Але господар візав його тут-же приятельським словом:
„Ну бо сусідо черкніть ся! Бог добрий на нас, від нещастя
175 Нас узберіг і надійсь, збереже ще й на далі від злого.
Хто-ж бо не зна, що від тої страшної пожежі, якою
Він нас так тяжко діткнув Він же постійно хоронить
Нас і втішає, як той чоловік, що власне око
Сам береже, що йому наймиліше з усіх частей тіла.
180 Чи-ж і на далі не мав-би Він нас берегти й сиомогати?
Бо аж у хвилях біди видно добре, яка його сила.
Мав би-ж Він знов то місто цвітуче, яке Він що-йно
З попелу двигнути дав, невинущим, трудящим міщанам
І щедро благословив, дати знов з землею зрівняти.
185 І всю їх працю важку через те повернути у нівець?"
Легідно й втішно на се відповів добродушний священник:
„Кріпко держіть ся лише свої віри та думки такої,
Бо вона в щастю дає і розвагу і певність, а в горю,
Нас потіша, як ніхто й оживляє найкращу надію".

- 190 Тут-же господар відрік те розумне мужеське слово:
„З подивом часто витав я ті хвили шпрокого Рену,
Як було, їздячи в своїх ділах, я зближав ся до нього,
Все він здавав ся мені так великим, що дух ріс у мене.
Але і в думку мені не прийшло, що так скоро сей любий
- 195 Беріг стать мусить валом-заборолом супроти Французів,
А його ложе шпроке ровом, що їх мусить спинити.
Так то природа сама береже, бережуть нас хоробрі
Німці й Господь береже; хто-ж би глупо хтів тратити духа?
Вже потопились борці і усе супокій нам віщує.
- 200 О, коб у день той, коли в нашій церкві пожаданий здавна
Празник спокою весь люд обходити-ме, дзвони задзвонять,
Труби ревнуть й органи заграють до співу „Те Деум“,
Коби в той день і мій Герман, пан-отчику любий,
Зважив ся раз із якою коханою перед престолом
- 205 Стать перед вами, аби тее свято щасливе загальне
Також для мене було роковим для домашнього щастя!
Прикро мені, що юнак мій, що дома усе так діяльний,
Все поза домом такий нерішучий та дуже неспілий.
Мало охоти вчува між чужими людьми показати ся.
- 210 Ба, сторонить він навіть від дівчат молодих товариства
І від веселого танцю, якого вся молодіж так пожадає“.
- Так він сказав і надслухував, — вчувсь йому здалека тупіт
Коней біжучих і гуркіт коліс; і з великим розгоном
Віз загремів і пригнав із дороги до самої брами.

Бібліотека
ДДПУ імені Імені Франка

II. Терпсіхора.

Герман.

- Скоро лиш гарно збудований сні увійшов до комнати,
Глянув священник сейчас блистрим зором на нього; поставу
Всю озринув і його все поведення враз проникливим
Оком, що скоро з лиця стан душі відчитати зуміє.
- 5 Тут-же веміхнувся і сказав по приятельськи широ до нього:
„Ось ти прийшов як не той чоловік! Ще ніколи тебе я
Жвавим таким не видав, ні в очах твоїх блиску такого.
Радісний ти повернув і погідний, як видно, дарункп
Ти поміж бідних роздав і приняв від них благословенство“.
- 10 Відповідь дав на те сні супокійно та словом поважним:
„Чи я похвально вчинив, — я не знаю; однак моє серце
Так поступить наказало мені, як ось розкажѹ вам.
Мамо, ви довго барилесь, поки вибирали одежу —
Ось чому ваш клунок досить пізно міг бути готовий —
- 15 Також і пиво й вино пакувалось страшно, поволп.
Якже-ж нарешті я вступ через браму на вулицю вїхав
Супроти мене плила вже юрба горожан із жінками
Та дїтворою, бо віддалив ся вже похід вигнанців.
То-ж я чим скорше погнав у їх слід до села, де, як чув я,
- 20 Мали вони спочивать і до завтра підночувати.
Їдучи в напрямі тїм по новому гостинці нагнав я
Віз величезний, що був із порядного дерева збитий;
Два його тягнуть волп, найспільніші й найбільші в тїм краю.
А біля них поступа певним кроком дівчина вродлива.
- 25 Довгим бучком поганя ті волп кругорогі та дужі,
То підганя, то спиня і поводять їх дуже розумно.
Як угледїла мене та дівчина, зблїзпла ся звільна
До моїх коней і так відїзвлася до мене: — „Не все так

- Ми бідували, як ось тепер бачите нас на тім шляху.
30 Ще я не звикла просити подарунку в чужого, що часто
Дуже нерадо дає, аби тільки убогого збути ся.
Але потреба притисла мене говорити. На соломі
Тут у полозі лежить багатого власника жінка,
Що її віз та волп та саму вагітну я заледво
35 Спасла. Спізнили ся ми, і вона ледво дине, та голе,
Вроджене ось що дитя коло груди своєї тримає;
Наші не много-би їй допомогли, хоч-би ми їх дігнали
Тут у найблищім селі, де думаєм ніч ночувати;
Надто боюсь, що вони вже минули село те в поході.
40 Як що ви тут із сусідства, то нам допоможіть нещасливим".
Так ось сказала вона, й на соломі бліда поліжниця
Встала й на мене глядіть почала, я-ж промовив на неї:
„Дійсно до добрих людей промовляє нераз дух небесний,
Що вони чують біду, що нещасного брата постигла.
45 Бо отсе мати мені прочуваючи вашу потребу
Звиток дала, аби ним приодіти, в кого брак одежі.
І розв'язавши шнурок я подав їй халат той батьківський
І полотно й сорочки і все те, що дала мені мати.
А вона втішно рекла: „Лиш щасливий не вірить, що чуда
50 Діють ся ще й до тепер. Бо лиш в злиднях нам можна пізнати
Руку Господню, котра на добро людей добрих наводить.
Те, що зробив через вас Він для нас, хай і вам самим зробить!“
І я побачив, як та породілля утішно гляділа
На полотно, перед всім-же за мягку флянелю хапала.
55 „Ну, поспішаймо тепер“ — рекла дівчина до поліжниці, —
Там до села, де стоїть уже наша громада і ніч заночує;
Там постараю ся я про всілякі діточі потреби“.
Поздоровивши мене вона ще раз сказала: „Спасбі!“
Потім пігнала волп; віз поїхав, та я ще лишив ся,
60 Здержавши коні, бо щось мені в серці двоїлось, чи маю
Зараз рушати до села, поганяючи скорими кінсьми,
Страви там порозділять поміж решту народа, чи може
Все тут дівчині віддати, аби там розділила по правді.
Зараз у серці моїм я рішив ся й поїхав
65 З легка за нею й дігнав і промовив до неї живенько:
Дівчино добра, мені дала мати не тільки полотна
Ось на сей віз, аби чим було голому стати в потребі;
Але ще й страв додала та напоїв усяких; чимало

- Всього того в мене тут напаковано в моєму возі.
70 Ось я й надумав тепер в твої руки віддати всі ті дари,
Так я здасть ся сповню припоручення тє найкраще.
Ти роздаєш все як слід, я-ж давав-би лиш куди попало-б“.
Тут відповіла вона: „Порозділю дари сумлінно
Тай потрібнішим лиш дам і буде у них радість із того“.
75 Так то сказала вона. А я скоро зачав відчиняти
Скрині на возі, дістав з них шпиків ті тяжкі й цілі хліби
Потім фляшки із вином, далі з пивом і все передав їй.
Радо-б я дав їй ще більш, — та порожні були уже скрині.
Все те зложила вона у ногах поліжниці й погнала
80 Далі, а я отсе повернув з кінсьми своїми до міста“.
Як лише Герман скінчив заговорив сусід говірливий
І відозвав ся ось як: „О, щасливий, хто в днях сеї втеки
Та заворушень лиш сам супокійно жне в своїм домі,
І кому жінка з дїтьми знай не тулять ся з жахом до боку!
85 Чую щасливим себе! Ні за що не хотів-би я батьком
Звать ся тепер і журбу поносять за дїтей та за жінку.
Часто про втеку вже я промишляв і найкращі річі
Попакував золоті ланцюжки ще покійної мамп,
Також срібло стареньке; з якого досіль не продав я нічого.
90 Певно, багато ще там таких річей, що їх сховаєш.
Навіть квітки й корінці для ліків, поназбирані пильно
Стратити я би не рад, хоч товар се не дуже коштовний.
Коли-б провізор зістав, я пішов-би із дому спокійний,
Щоб лиш готівку спасти й своє тіло, то все найважніше
95 Спас-би я, бо одинцем втікати людині найлекше“.
„Годі сусідо“, — сказав на се з натиском молодий Герман, —
„Думаю зовсім не так і догану даю вашій мові.
Що-ж варт такий чоловік, що в нещастю і в щастю про себе
Думає тільки, ні злиднів ні радості він поділити
100 З иншим не знає і в душі не відчує себе злидним до сього.
Я би скорійш, як коли, тепер жінку узяти рішив ся;
Много бо добрих дівчат потребує опіки та мужа.
Жінка-ж потрібна й йому для розради в нещастю та горю“.
З усміхом батько відрік: „От се люблю від тебе почути!
105 Слів таких мужніх я чув не багато ще досіль від тебе“.
Але слова ті в ту-ж мить добра мати підхопила скоро:
„Сину, ти правду сказав! І ми родичі в тім дали приклад.
Ми бо побрали ся те-ж не в веселу годину; злучила

- Нас навпаки до віку найсумнійша година обоє.
- 110 Рано було в понеділок — тямую гаразд; бо у день попередній
Вибух страшний той пожар, що все наше місточко звівечив.
Двадцять літ тому тепер; так як нині була се неділя.
День був сухий та палкий і води було обмаль у місті.
Люд на проходах увесь, у святочних одежах убраний,
- 115 Порозходив ся до сіл по шинках та млинках довколичничх,
Як загоріло ся щось в кінці міста; пожежа погнала
Швидко по вулицях скрізь і сама собі продув творила
І запалали стодоли, наповнені зібраним збіжем
І загоріли всі улиці аж до базару; і мого
- 120 Батька сусідній дім геть погорів і отсей те-ж спалив ся.
Мало що ми вратували всю нічку смутна я спділа
Перед місточком на вигоні, скринь та ліжок стережучи.
Та наконєць мене сон ізнеміг; як збудив мене в ранці
Ранішній холод, що все перед соняшним сходом буває,
- 125 Бачила дим я і грань і високої комини й мури.
Списло ся серце моє, але сонце знов якось гарнійше
Ані-ж звичайно зійшло, і відвагу навійало в душу.
Скоро підняла ся я, бо на місце схотіла поглянути.
Де знаходив ся наш дім і чи там вратували ся кури.
- 130 Що я любила над все; бо дитяча була моя вдача.
А коли пішла я туди через подвіря дому й руїни,
З другого боку ти надійшов і глядів на тім місці
Свого коня, що загин у пожежі у стайні; ще тліли
Бальки над ним; не було серед звалищ коня ні позначки.
- 135 Так ми стояли сумні проти себе в задумі глибокій,
Бо вже упала стіна та, що наші подвіря ділила.
І несподівано ти взяв за руку мене та промовив:
„Лізу! звідкіль ти тут? Ходи геть, бо спалиш ще підшовши!
Бо туди ще скрізь грань і палить мені чоботи грубі“.
- 140 Потім підняв ти мене й переніс через власне подвірє
Там, де стояла ще брама отта кам'яна зі склепінням
Так, як стоїть і тепер — лиш сама із усього лишилась.
Там посадив мене й став цілувати, а я-ж боронила.
Але на се ти сказав мені дружи значуче слово:
- 145 „Бачиш, згоріли доми. Поможи мені мій збудувати.
А твому батькові, я допоможу його дім поставити.
Незрозуміла однак я тих слів, аж післяв ти до батька
Мойого маму свою і звершилось між нами подружжє.

- З радістю нині ще я ті недогарки бальків згадаю
- 150 І той схід сонця такий пречудовий усе ще я бачу...
Сей бо день дав мені мужа, а перші ті хвили руїни
Страшні в юних літах мені сина дали дорогого.
Тим то хвалю се тобі, любий Германе, що ти з довірем
Дівчину також згадав у часі тім, таким невідраднім
- 155 І не жахався взяти її в пору війни та руїни“.
- Зараз на теє отець відізвав ся і живо промовив:
„Дуже похвальні думки і правдива зовсім та подія,
Що ти, матусю отсе розказала, бо все так і сталося.
Але що ліпше то ліпше. Не кождому так випадає
- 160 Розпочинати на ново цілий свій захід та доробок,
І не повинен-же кождий отак, як ми гарувати.
О, як щасливий отой, кому батько і мати готовий
Липати вже дім цовен всього добра, а він тільки щастєм
Може вкрасити його. Починать усе трудно, найпаче-ж
- 165 Дім починать, бо всього чоловік потребує, а все те
День в день дороще, а ти міркуй лиш, де гроші добути.
Маю надію, що й ти любий Германе, нам незабаром
Суджену в дім приведеш, а до неї ще й придане гарне.
Адже статочний муж все і дівки багатой гідний;
- 170 Тай благодать немала, коли враз із коханим подружжєм
Всяке хосенне добро в дім прийде, в кошах та у скринях..
Адже не даром рік в рік приготує мати для доні
Звої тонких полотен рушників та білизну хорошу,
Родичі хресні дають у дарунку їй срібну посуду.
- 175 Батько-ж у скрині своїй відклада золоті дукати,
Щоб могла доня колись тм добром і дарунками тими
Врадувать хлопця того, що візьме її з поміж всіх інших..
Знаю, як люблю жінці, коли в домі свого чоловіка
Бачить у кухні і скрізь по покоях усе своє власне,
- 180 Власним біллем накрива і столи і подружню постелю,
Тільки посажну я рад в своїм домі невістку витати,
Бо не посажну в кінці почне муж зневажати, слугою
Стане вважати її, що прийшла з клунком у господу.
Хвиля кохання мінє і муж робить ся несправедливим.
- 185 Так сплю, ти-б мені втіху зробив на старість велику,
Як-би невістку нам припровадив до дому гарненьку
Тут з сусідства, ось хоч-би із того зеленого дому.
Пан його справді богач, торгівля в нього й фабрик чи-мало:

- Все багатіє день в день, бо купцєви все зпєски приносить.
- 190 Три в нього донечки, їм самим тільки приїде весь сей масток.
Найстарша, знаю се вже, є заручена, але молодша
І наймолодша — обі ще свободні і може не довго.
Я-би на місці твоїм уже досіль не гаючись довго
Взяв був із них котру будь, так як маму твою без вагання“.
- 195 Скромно на те відповів нетерпеливому батькові Герман:
„Дійсно, і я так бажав, як і ви одну з дочок сусіда
Вибрати. Адже-ж ураз ми зростали й учили ся в школі,
Бавились враз на торзі біля студії дїтьми ще малими
Й часто я їх боронив від хлонячої пєоти й пустоти.
- 200 Та се давно вже було, підростаючи люблять дївчата
Дома спдїть і забав свавільнійших тепер уникають.
Певно виховані добре вони. І пераз по старому знакомству
Я заходив у їх дїм, як і ви собі сього бажали.
Але ніколи мені не було в їх товаристві втїхп;
- 205 Все я там мусїв зносити, як вони на мені щось ганили.
Сурдуть за довгий на мені, то грубе сукно, або краска
Надто негарна, не так завпєтє волосє, як треба.
Врєштї надумав ся я пристроїть ся так само, як тїї
Кунчики, що там у них все в недїлю у гості приходять
- 210 І пів шовкові на них накидки тріпочуть ся в лїтї.
Скоро збагнув я однак, що вони собі з мене глузують;
Се заболїло мене, — почув я уразу; тим більше
Жалував я, що вони знехтували сю добрую волю.
Що мав до них я, найбільш до найменшої з них, Марїянки.
- 215 Оттак пішов я до них у останній великдень у гостї,
Вбраний у сурдуть новий, що тепер там виспїть у шафі
І уфризований був, як і всі панчі містовїї.
Скоро лише я вїйшов, вони в регїт усі, я одначє
Сього до себе не брав. При пияїні сидїла Марїянка
- 220 Батько присутний був і слухав рад, як співали дївчата,
І одушевлений був та в гуморі. Я слухав, та дещо
Не зрозумїв, що було в тих піснях, лиш богато співали
Там про Паміну якусь, тай іще про якогось Таміна.
То-ж не хотячи німим бути між ними, коли вже скінчили.
- 225 Я запитав ся про текст, хто такі, ті обидві особи?
Всі замовчали на се і всміхнулись лиш батько промовив:
„Правда, приятелю мій, що ти знаєш лиш Адама й Еву?“
Тут уже порєнули всі і засміялись в голос дївчата,

- Рєготались панчі, а старий аж за пузо держав ся.
- 230 З сорому я опустил капелюх, а хихотання тихє
Далї трївало, хоч щось вони там і співали і грали.
Зі стилем до дому я втїк і вернув ся ображений дуже,
Сурдуть у шафу поклав, а волосє геть розкучерявив
Пальцями тай присягнув не вступать більше в тї пороги.
- 235 І мені й досіль не жалє, бо гонорні вони та без серця.
І зачуваю, що в них я ще й досіль зову ся Таміно“.
- Мати сказала на те: „Та не слїд тобі, сину, так довго
Сердити ся на дїтваків, бо всі троє іще вони дїти.
А Марїянка не зла і до тебе була все прихильна:
- 240 Вчора про тебе мене ще питала. Ту взяти ти повинен!“
Але подумавши сні відказав: „Нї, не їде! Се зневага
Надто глибоко в серцє втїлась менї Нї защо не хтїв-би
Я при клявірі й ще раз бачить і спів й слухать“.
- Але зїрвав ся отець і промовив гнївними словами:
- 245 „Мало потїхи мені з тебе, сину! Я все говорив се,
Як лиш до коней ти мав і до праці пильної охоту:
Те, що в заможніх людєй роблять слуги, й ти робиш.
А рівночасно отець мусїть жити неначє без сина,
Щоби на славу йому показати ся вмїв між мїщанством.
- 250 Так мене й мати твоя ще колїсь пустим словом дурїла,
Як тобі в школі не йшло, нї читать, нї писать ані вчить ся
Так, як се иншим йшло, і ти все засїдав як останній.
А вже-ж; се все так бува, коли в серці своїйому не має,
Почуття честї юнак і не хоче зїстать чимось вищим.
- 255 Як-би мій батько був дбав так за мене, як я ось за тебе,
В школу мене послав і наймав менї вчителїв добрих,
Певно не був-би я тим, чим тепер хазяїн трактїєрїї“.
- Але піднявши ся сні до дверей наближаєть ся мовчки
Звільна й без шуму; та в тїм з пересердя отець погукує
- 260 Вслїд за ним: „Ну, ну їди геть! Знаю добре твою упертїєть!
Йди й господарство веди, аби я не сварив на тебе;
Але не думай лише, що ти зможеш мужицьку дївчину
В дїм як невістку ввести, якусь ступу-простачку!
Довго я жив між людьми й поводити ся з ними я вмїю
- 265 Вмїю гостити панїв та їх пань, що вдоволені завпє
Звідсїль виходять; чужим вмїю також схїлїяти приязно
Але також наконєць мусїть до мене і невістка
В дїм увїйти і мій труд доврогати менї всьодїти

І на клявірі хай грає, щоб в домі моїм що пайкраці
270 І що найліпші з міщан на охоту веселу збірлись;
Як по неділям бува у сусіда“. Та тут син легенько
Клямку потис і отак ледви чутно виїшов із кімнати.

III. Т а л і я.

Горожани.

Так то уйшов там неспіливий син від горячої мови,
Але отець говорив іще далі в початому тоні:
„Як в чоловіці нема чого, то сьогó й не добудеш із нього.
Так і мене ледво чи коли втішить доповнення того,
5 Що я бажав, аби син не такий був як батько, лиш лїнший.
Бо чим булиб доми, чим булиб міста, як-би кождий
Все залюбки не гадав що має вдержать, відновити
І поліпшити також, як учить нас пора й заграниця.
Та-ж чоловік не повинен мов гриб той з землі виростати
10 Йі скоро на місці зогинть, в тім самім, що його виростило,
Не полишивши слїду ніякого, діяльної праці.
Адже-ж по домі як стій се пізнати, який пан у ньому,
Так як в місточко відди й зараз можеш судити про началь-
Бо де валить ся вежа, оспнають ся мурп, в окнах [ство.
15 Повно смітя, і по всіх вулицях, скрізь валяеть ся нечисть,
Де з місця вивалив хтось каменяку й назад не управив,
Попрогнивали крокви та нової підпори даремно
Дім дожида, там уже звїена річ: в місті кнєська управа.
Бо де з гори раз у раз не діла чистота та порядок,
20 Там привика міщанин дуже легко до бруду й недбальства,
Як привикає жебрак до дрантвого свого лохміття.
Тим то й бажав я собі, щоби Герман удав ся в дорогу
На якийсь час та бодай обїздрів собі Штрасбург та Франк-
Мангайм привітний також побудований рівно та гарно, [фурт.
25 Бо хто великі міста такі чисті побачить, той буде
Дбати потім і своє, хоч маленьке місточко вкрасити.
Чи-ж не хвалить чужинець і у нас ті направлені брамп,
І побілену вежу та порядно відновлену церкву?
Чи-ж не хвалить усяк і наш брук й канали многоводні,
30 Кріті й розділені так, що безпеку й користь приносять,

- Так, що пожежу сейчас з першим вибухом можна вгасити?
І чи-ж не сталося те все після тої страшної пожежі?
Був будівничим шість раз у раді й здобув я похвалу
Й ширю подяку за те від усіх горожан, що охотно
- 35 Й пильно сповняли все те, що я радив і плян довершили
Чесних мужів, що його уложили, але не скінчили.
Так усі радні в кінці до роботи набрали охоти;
Всі вони дбають тепер і будову гостиниці нового
Вже ухвалили, що нас з головним має трактом злучити.
- 40 Але бою ся, не так буде молодіж вже поступати,
Бо одні думають лиш про марнії забави та строї,
Інші-ж пльнуть домів й не злязять, сказати так, із печі.
І я боюсь, що таким також Герман мій буде на завше".
І відповіла на се господня розумна та добра:
- 45 "Все ти, татуню, таки проти сна був несправедливий, —
Та таким робом найменш тобі добре бажання сповнить ся.
Бо ми не можем дітей урабляти по замислам своїм;
Так, як їх Господь нам дав, так слід їх держати і любити.
Виховати їх як найліпше й дати кожному з них свою волю.
- 50 Бо один має такі, другий пишні дари з природи:
Кожний ужити їх рад і по своїй вклавши щасливо,
Може і добре прожити. І не лай мені Германа більше!
Бо я се знаю, що він варт тих дібр, які в спадку дістане,
Буде порядний хазяй і взорець для селян і міщанства
- 55 Тай і в нарадах, се знаю я добре, не буде послідний.
Але сварною дню в дню та докорами ти бідолаші
Смілисть вбиваєш в душі так, як ти учинив се й сьогодні."
І вона вийшла як стій із кімнати й побігла за сном,
Щоб відшукати його та потішити словом сердечним
- 60 Знов, бо він добрий був син і заслугував вповні на те.
З усміхом — скоро вона відійшла — сказав батько таке:
"Дивний народ ті жінки, зовсім так наче діти малі!
Кожда живе тільки так, як самій усе їй до вподоби.
Ти-ж тільки завше хвали і за все її гладь по головці.
- 65 Раз на все правда оте, що стареньке говорить прислів'є:
Хто не ступа наперед, той ступає назад. Так і буде".
Але на те антикар відповів і промовив розважно:
"Радю се й я признаю вам, сусідо. Я й сам оглядаюсь
В одно за ліпшим, щоби лиш нове та не було дороще.
- 70 Та не багато хісна, коли грошей в кого не багато,

- Дбати усе та працювати, направляти у внутрі та поверха?
Дуже вже тісно міщанам; хоч як вони й знають, що добре й
Та не досягнуть ніяк, бо кншени бач, не вистачає, [корисне,
А за багато потреб, і так щось його все зупиняє.
- 75 Децю й я був-би зробив, але хто не зликав ся-б видатків
На такі зміни, а ще у часах небезпеки такої?
З давна всімав ся мені домок мій у веселій одежі,
З давна ясніли також із великими шибамі вікна.
Але хто може з кінцем порівняти ся, який крім маєтку
- 80 Знає дороги також, як усе що найліпше дістати?
Гляньте лишень на той дім проти нас! Він новий, як чудово
Там на зелених полях відбивають ся білі прикраси
Шпби у вікнах, які величезні й блистять мов свічада,
Так, що собою притягив усі чисті домк він на ринку!
- 85 А по пожежі були оба наші будинки найкращі
Мій, се антика "Під Ангелом", ваш заїзд "Льва Золотого".
Тай город мій також був на всю ту околицю славний;
Кожний прохажий ставав і глядів крізь червоні штахети
На жebraків камяних та на карлів у пестрих одежах.
- 90 А як кому подавав каву я у причудній печері,
Що тепер справді стоїть майже пустою й пилком принала
Той надивить ся не міг на барвисте світло тих мушель,
Гарно уставлених в ряд; навіть знавець здивованим зором
Міг оглядати камінці із блискучого блесту й коралі.
- 95 Так подивляли також мальовило в сальоні, де дами
В строях препишних у раз із панамі в саду похажали
І в кінцях пальців квітки то держали, то пишним давали.
Та хто-би на те тепер ще дивив ся! Я сам осоружно
Ледво загляну коли, бо все нині пнакше, густовно
- 100 Мало-би бути, — кажуть всі, — білі лати й лавки деревляні.
Гладко та просто усе, різьби ні золочень не треба,
Дерево тільки чуже та рідке, що богато коштує.
Ну, не противен-би я й собі справити децю новеньке
І поступати з часом та змінити уладженє часто;
- 105 Але-ж боїть ся тепер кожний рушпити хоч-би найменше,
Тай і робітників хто міг-би в наших часах оплатити.
Ось я недавно хотів Михайла святого, що фірму
Мойї антиці дав, позолотою вкрити наново.
Й смока страшного також відновити, що в ногах його вєть ся
- 110 Та я лишив їх таких поживклих, бо кошту зликав ся".

IV. Евтерпе.

Мати й син.

Так говорили мужі, забавляючись разом, а мати
Вийшла з кімнати в той час, аби сина шукать перед домом.
На кам'яній тій лавці, де сидіти любив він звичайно.
Там не заставши його поспішила заглянуть до стайні,
5 Чи не порастєть ся він біля пишних огерів, які він
Ще жеребцями купив і яких не зв'язав він нікому.
Та там промовив слуга: „Він пішов от сюди до города“.
Швидко вона перейшла два простори подвіря, а потім
Стайню минувши й обі побудовані гарно стодолу —
10 У огород увійшла, що тягнувся аж до мурів місточка,
Вдовж по ньому пішла й любовала ся всім, що росло там.
Тут напростувє дручок, яким яблуні гилька підперта.
Плодом обтяжена, там підіпре таку-ж гильку у груші;
Там із капусту розлогої здійме гусениць скілька, —
15 Бо трудолюбна жона не любить ніколи йти дармо.
Так перейшла вона весь огород до кінця, до альтанки
Хмелем оброслої, та також тут не знайшла вона сина,
Як іще й досіль його не знайшла — огородом ходивши.
Але відхилена була лиш фіртка, яку із альтанки
20 З дозволу ради — колісь її прадід бурмістер шановний.
В мурі місточка велів пробити і нею вигідно
Через глибокий окіп та сухий перейшла аж на той бік,
Де край дороги лежав на узгір'ю стрімким виноградник
Тиню обведений, скрізь і до сонця схилиючи плосу.
25 Нею ступала вона по стежині крутії і втішалась
Грознами повними, що з під широкх листків виглядали.
По середній вела висока тіниста алея,
Нею в гору ішло ся східцями з нетесаних камнів.

Скрізь нависали з боків грозна гутедель та мускателі
30 Червонуваті при них незвичайно великі та спії,
Плекані пильно, що їх по обіді подавано гостям.
Але частє прочу гори поєдинчі лози вкривали
Повні дрібнійших ягід, що вино з них бува знамените.
Так вона йшла до гори та вже тішилась осією й днем тим.
35 Радісним, у якім люд околичний справля винозбори,
Грозна зриває і моц витиска і в бочки наливає.
Штучні огні вечером із усіх місць та кінців довкола
Блискають, лускають, — так се найкращеє жниво святкують.
Та неспокійно вона далі йшла двічі й тричі гукнувши
40 Синови, та лиш луна двічі й тричі їй відповідала,
Що там від веж містових відбівала ся в одно гомінка.
Бо не привикла вона шукать сина; ніколи далеко
Не віддалявся він, або говорив їй, щоби не журилась
Мати кохана за ним, боячи ся лихого пригоди.
45 Та надіялась вона усе ще його стрінуть на стежці,
Бо обі фіртки, у низу і у вишній горішній —
Так стояли отвором. А там вона вийшла на поле,
Що весь узгір'я хребет широчезним платом покривало.
Все ще йшла вона досіль своїм власним ланом і втішалась
50 Посівом своїм та збіжем, що пишню довкола хилилось.
І хвилювало по полі своїм золотистим колосом.
Поміж загонами йшла вона стежкою в одно межою,
Ген аж до груші, що там он на горбі стояла висока;
Поля належного їй вона крайню границу творила.
55 Хто посадив її, годі се знать. Та на всю доохрестність
Видно було її скрізь своїм плодом була вона славна.
Женці під нею нераз і полуднувать втішно сідали.
А пастухи в осени, в її тінї черед доглядали;
Бо попід нею були лавочки із дерну та каміння.
60 Її не помлилась вона; там сидів її Герман у тінї,
Спертий на руку сидів і здавалось глядів десь далеко
Ген аж до гір у віддалі, звернувшись до неї плечима.
Тихо підкралась вона і плечей його легко діткнулась.
Він відвернув ся скоренько. — в очах його слюзи блистїли.
65 „Мамо“ — сказав він, змішавшись — „Мене вп злякали“.
Сльози обтер молодець з благородним серцем у груди | І скоро
„Як то! Ти плачеш, мій сину?“ — зворушена мати сказала, —
„Не пізнаю тебе! Ще сліз ніколи не бачила в тебе.“

- Що тобі серце давить? Що загнало тебе під сю грушу,
70 Тут в самотині сидить? І що сльози з очей витискає? "...
І перемігши себе спи по щирости ось що промовив:
„Дійсно з каміння хіба було-б серце у груді у того,
Хто не вчував-би тепер того горя заточників бідних.
Тямки хіба не мав-би у голові, хто-б не журився
75 Про своє власне добро і добро вітчизни в отсе время.
Те, що сьогодні я чув і побачив, зворушило серце
В мене; і вийшовши тут дивлячись на припшину, широкую
Тую країну, що ось простягла ся плідними горбами,
Бачу, що збір багатий обіцює повні комори.
80 Ах, та як близько від нас лютий ворог! Що правда, ще Рену
Хвилі хоронять нас. Ах, що значать однак хвилі та гори
Тому народови, що надтягає сюди наче буря?
І молодих і старих із усіх він усюди стягає,
Силою пре наперед, і юрба та страшна не боїть ся
85 Смерті, бо як пропаде з них одна юрба, друга надходить.
Ах, але Німець сидить і не сміє ні рушити ся з дому!
Чи сподівається він, що мпне його лихо грізне те?
Мамо кохана, скажу вам по правді, болить мене нині,
Що увільнили мене, коли оноді в нас льосували
90 З поміж міщан добровольців. Се так, однак я й хазяйство
В нас не мале і діла наші те-ж не є маловажні:
Та чи не ліпше-б мені ген он там на границі
Ждати в оружних рядах, ніж тут ждати на нужду й неволю?
Так, мені дух се сказав і на дні душі в мене клубить ся
95 Смілість і жадова служить вітчизні у потребі,
Хоч-би й умерти, аби пишним достойним приклад подати.
Дійсно, як-би так вся та молодіж німецька до купи
Там на границі зійшлась, аби ворогу не піддавать ся,
О, то й не втіли-б вони стать на нашу землю прекрасну
100 І пожирати добра сього краю, нам перед очима,
Повелівати мужам, поривати жінок і дівчата!
Бач, матусю, мені на дні серця повсталала рішучість
Скоро зробить і сейчас, що здалось мені добрим і правим;
Бо хто міркує над міру, той вибере не все найліпше.
105 Бачте, до дому вже я не поверну, і звідси простісько
В місто йду та віддаю воякам свої руки та серце,
Аби служить вітчизні. І нехай тоді тато говорить,
Що в моїм серці нема почуття ані честі, ні слави,
Ані бажання підняти себе вище від свого стану“.

- 110 Тим зворушена каже на те добряча, розумна мати,
Тихії сльози ллючи; вони легко в очах її ставали:
„Сину, яка-ж то зайшла в тобі зміна і в твоїм настрою,
Що до своєї ти мамі не так, як учора і завне говоривши,
Щиро й свободіно й мені не сказав, чого власне бажаєш?
115 Як-би хто третій тепер чув слова твої, певно хвалив-би
Дуже тебе та твою постанову, як великодушну,
Зведений словом твоїм і такими важкими думками.
Та я ганю лиш тебе, бо хіба тебе ліпше я знаю:
Серце твоє ти скриваєш і щось зовсім инше задумав.
120 Адже-ж я знаю: тебе не манить ані трубка, ні бубен,
І не корить тебе раз в уніформі з'явить ся дівчатам,
Бо ти призначений, будь ти собі і хоробрій і бравий,
Дому гаразд берегти і спокійно рілля управляти.
Отже отверто скажи: відки в тебе така постанова?“
125 Син-же поважно сказав: „Помилуйтеся, мамо, один день
Другому вже не рівня. Молодець дозріває на мужа;
Ліпше в спокою пераз дозріває до діла, чим в шумі
Бур та турбот життєвих, що в молодості многих ламають.
І хоч я тихий такий був і є, в моїй груді протее
130 Серце чутке та тверде, що ненавидить кривду й насилле
І я зумію гаразд відріжжити все добре від злого.
Праця така-ж і мені у руках та ногах дала силу.
Чую се: правда все те, і тому сказати можу се сміло.
Але по правді таки ганьте мене мамо, й зловплл
135 На півправдивих словах, на нещирости лихо укрітій.
Бо признаю се я сам, не та близька мене небезпека
Кличе із дому вітця, ані думка висока на поміч
Стати моїй вітчизні й ворогам її страху завдавати.
Се були тільки слова! Я сказав їх, аби перед вамп
140 Скріпи мої почуття, які серце моє розривають.
От і пусгіть мене геть! Бо коли надаремні бажання
В мене в душі, то нехай і життя моє марно пропаде.
Бо-ж мені звісно гаразд: одиниця сама собі шкодить
Відаючи ся, коли в одну цілість усі не змагають“.
145 „Ну говори, говори“ — підбадьорила мати розумна, —
„І розкажи мені все, що найменше і що найважнійше!
Всі бо мушнини палкі і доводять все раз до краю,
А перешкода палких дуже легко з дороги відводить.
Жінка зручнійша була і обдумає спосіб та ходить

- 150 Також обходами, щоб лишень зручно добить ся до ціли.
То-ж розкажи мені все: чого так зворушив ся дуже,
Яким ніколи тебе я не бачила й кров тобі в жилах
Бурить ся й очі твої мимоволі слізми підливають?"
Тут уже зовсім віддав ся жалю синок добрий та плакав.
- 155 Голосно плакав на матері грудях, зворушений мовив:
„Дійсно, вітцеві слова мене сильно вразили сьогодні,
Не заслужив я на них ні сьогодні, ні жадного часу.
Бо родичів шанувать було все наймилішше для мене,
І не здавав ся ніхто мені ліпшим, мудрішим, як тиї.
- 160 Що мене сплодили й так все поважно водили в дитинстві.
Много терпів я нераз від товаришів своїх, що добру
Волю мою найчастійш платили злобою, часто
Їм без відплати прощав я сміхи, лайки та удари.
Але, коли на вітця мого сміхи вони наводили,
- 165 Як у неділю ступав він із церкви поважно й статочно,
Кипил з халата його у цвітах, або з шапки з стяжками,
Що так поважно носив, і які дарував я сьогодні,
Страшно стискав я п'ястук, накидав ся на них мов шалений,
Бив, молотив і трафляв їх на осліп і не давлячи ся,
- 170 Де кого бую; покровавив носі і вони верещали
І ледво втікати могли від страшних конняків й ударів.
Так виростав я усе терплячи від вітця свого много,
Що місто пиших, нераз накидав ся на мене словами,
Як йому в радї прикрість якусь на зборах зробили;
- 175 Так за колегів його сваря й гнів я покутувать мусїв.
Часто вам мамо мене було жаль, бо багато зносив я.
Тямлячи все доброту моїх рідних і честь їм належну,
Тямлячи, що лиш для нас вони дбають добро прибільшати,
І не одного собі відмовляють, щоб дітям щадити.
- 180 Але ошадність сама, аби пізно вживати — не творить
Щастя, не творить його також купя маєтку при купі.
Ані ріля при рілі, хоч і як заокруглені нив.
Адже старіє ся батько, а з ним сини старіють ся разом.
Всі без радощів дня, а за те із журбою про завтра.
- 185 Гляньте сюди по низу, як прегарно богата долина
Стелить ся там, а отут виноград і сади й огороди
Шони оттам і стаїні за рядом уся гарна маєтність!
Але, як бачу потім офіцину, де поїд припічком.
Видно вікно від моєї кімнати на самім піддану.

- 190 І як згадаю часи, коли ніч не одну я стоїв там
Місяця ждучи без сну, або ранкам сонця появи,
Бо для здоров'я мого вистарчав сон лиш кількогодинний.
Ах, тоді все видаєть ся мені так пустим і комната,
І те подвірє і сад і те гарне поле й ті гори.
- 195 Все те для мене пусте, бо не має у мене дружини".
І відповіла на се йому добра, розумна мати:
„Сину, не більше собі ти бажаєш до дому дружини,
Аби щоденні трудн свободнійші вам стали й милійші.
Як сього хоче отець твій і мати. Та-ж намовляли
- 200 Ми тебе все, навіть перли на те, щоби брав ти дівчину.
Але, я знаю гаразд і тепер мені каже так серце:
Доки властива пора не прийде й властива дівчина
Не появить ся в той час, то ні руш також вибір зробити;
Переважа тоді страх; ану-ж вибереш ти невластиво!
- 205 Маю сказати тобі, сину мій: Ти, здаєть ся вже вибрав,
Бо твоє серце зворушене й більш чим звичайно чутливе.
Отже признай ся мені, бо душа моя те вже віщує:
Вибрав ти дівчину тую, що зустрів серед вигнанців нині".
„Мамо кохана, се так!" — відповів син утішно та жпво, —
- 210 „Так, її вибрав і як ще сьогодні в свій дім не впроваджу
Як нарічену її, як вона піде геть і можливо,
Щезне для мене на все в тім замішанню війн та походів, —
Мамо, надармо тоді вже на віки пишати ся буде
Перед очима мені ся маєтність богата, даремно
- 215 Будуть будучі літа плодовиї, а навіть сей рідний
Дім й огород мені збридне. Що більш, навіть ваша,
Рідна матусю любов мене бідного втішат не зможе.
Бо я се чую, любов розрива всякі звязи роднині
Колі навяже свої; не лише покидає дівчина
- 220 Мама й вітця, коли йде геть за вибранцем серця свогого,
Також юнак не бажа навіть знать про вітця та про матір.
Скоро побачить, що йде геть від нього дівчина кохана.
Отже пустить і мене йти, куди мене гонить розпука,
Бо мій отець вже сказав своє слово рішуче. Його дім —
- 225 Вже не мій дім, коли в нім нема місця для тої дівчини,
Тої одної, яку у свій дім я бажаю впровадити"...
Швидко йому прорекла на те добра, розумна мати:
„Отже стоять проти себе, як скали недвижні — мужі два,
Горді й завзяті: вони не приступлять один до одного

- 230 І не рухне язиком ні один з них до доброго слова.
Тому скажу я сину тобі: ще не згасла надія
В мойому серці, що він, як лиш вона добра й статочна,
Дасть тобі взяти її, хоч убогу, хоч як він рішучо
Бідну тобі наказав. Не одно він говорить сердито
- 235 Але сповнити не втне; так і тут, він забуде свій наказ.
Треба лиш доброго слова, — сього він і може жадати.
Бо він отець. Тай ми знаємо, що його гнів по обіді,
Як розігрієть ся він і ніяких резонів не слуха,
Мало значить, бо вино розворушує в нім усі спли
- 240 Впертої волі його й не дає йому слова чужого
Слухати, а тільки своє тоді слуха він і почуває.
Але ось вечір іде і багато вже там розговорів
Переплось між ним і його обидвома друзам.
Знаю, що він лагідніший стає, коли прошумить ся.
- 245 І відчува кривду ту, що комусь зробив у розпалі.
Отже ходи! Попробуєм сейчас, бо що скорше, те лїпше.
Други-ж потрібні і нам ті, що ще сидять з ним у кімнаті:
А особливо шановний священник нам стане в пригоді".
Так вона шпарко рекла, і піднявши ся з каміня й сина
- 250 З сидження враз потягла. Встав він радо за нею й обое
Мовчки в долину зійшли про важкеє міркуючи діло.

У. Полігимнія.

Космополіт.

- Але у трійку усе ще сиділи ураз при розмові
Той-же духовний отець і апікарь і з ними господар. —
І поміж ними ще йшла ненастанно та сама розмова;
Много про се і про те говорило ся з різних боків там.
- 5 Але достойний духовник промовив на теє поважно:
„Не заперечу я вам. Знаю добре, що люде повинні
Все до поліпшень змагати і ми бачимо, справді змагають
К вищому все, а бодай ненастанно шукають нового.
Та за далеко не йдїть. Бо крім того змагання природа
- 10 Нам дала потяг іще все держати ся кріпко старого
Та утішати ся тим, до чого звик усякий від давна.
Кожний стан добрий, аби лиш природний він був і розумний.
Много бага чоловік, та потреби його невеликі,
Наші короткі бо дні і обмежена доля людська.
- 15 Тому догани не дам, хто діяльний усе і невтомний,
В подорожах навіща всі моря і всі шляхи земнії,
Сміло та пильно все дбає, втішаєть ся зпсом здобутим,
Що з відусіль наплива в його руки та його найблищих
Але я й того ціню спокійного горожанина.
- 20 Що тихим кроком своє ще батьківське надбанне обходить,
Землю всю обрабля, як година того вимагає.
Не відміняєть ся ґрунт у добрі його в кождому році,
І не відразу здійма ново-саджене дерево віти
В небо весною, ясним приоздоблене цвітом. Ні, справді,
- 25 Муж потребує терпцю, потребує спокійного зпсесу
Та рівноваги в душі, чистоти та розсудку ясного.
Бо лиш немого сімен повіряє землі він плодуючі.
Лиш не багато звірят може він годувати та множити;

Бо одинока мета його праці — шукати пожитку.
30 Той щасливий, кому надала таку вдачу природа.
Бо він годує всіх нас. І щасливі те-ж мало-мішани,
Що дучать працю сільську з ремеслом та міським заробітком.
Не тяготить на них гнет, що держить селянина в тривозі,
Тай не тривожить журба, що гризе ненаситне мішанство.
35 Що хоч спромога мала, з багатшим вищим рівнять ся, та
Звикли бажати, а вже особливо жінки та дівчата.
Ось тому благословіть сина вашого вдачу спокійну.
Та синову, що візьме він собі до своєї вподобі".
Так він сказав, а в тім мати вийшла враз із сном
40 За руку його ведучи й перед мужем поставила тут-же.
„Тату“ — сказала — „нераз ми гуторячи поміж собою
Думали, як той прийде день веселий, коли собі Герман
Вибере суджену й нас ущасливить тим вибором врешті.
Сяк і так думали ми, то одну йому панну, то иншу
45 Ми призначали оттак у родинельській балаканні.
Нині той день надійшов; само небо йому показало
Суджену, та привело й його серце рішлось від разу.
Чи-ж не казали тоді ми, що сам собі вибрати він мусить?
Чи-ж не бажав і ти сам, аби він і весело й охочо
50 Панну яку полюбив? Ось настала та ждана година.
Він полюбив і вибрав і по мужеськи справді рішив ся:
Дівчина ся та чужа, що сьогодні її він зустрінув.
Дай йому взяти її, або він нежонатим зістане“.
І сказав син: „Дайте, тату мені її, бо моє серце
55 Вибрало певно і чесно. Вона дочка найгідніших“.
Батько одначе мовчав. А в тім парох підніс ся скоренько.
Слово забрав і сказав: „Одна хвиля рішає звичайно
Про ціле людське життя і про всю чоловікову долю.
Бо і по довгій розвазі таки буде рішення кожде
60 Ділом хвилини; як слід рішуть може тільки розумний.
Небезпечніше усе підчас вибору тее та сее
Обміркують побічне й таким робом чуття заглушити.
Чесний ваш Герман; його знаю з молоду я і руки він
Не простягав ще хлопцем по се, та те легкодушно,
65 А як бажав чого, то се йому відповідне бувало
Й се він держав. То-ж тепер ви не бійтеся і не подивуйтесь,
Що ось являєть ся в раз чого так давно ви бажали.
І не являєть ся се тепер в виді самого бажання,

Як се бувало у вас, бо бажання часом закривають
70 Бажане нам, самі-ж дари приходять із неба.
У своїх власних видах. Тому не відкиньте дівчини.
Що розворушить могла перший раз дорогого,
Доброго, умного вашого сина, невпинну душу.
Знайте, щасливий кому перша любка відразу дасть руку.
75 В кого любовне чуте потаємно в душі не вспає.
Бачу по ній, що судьба його вже переважилась нині.
Зразу правдива любов юнака перетворює в мужа.
Тут його гнути не слід; коли днесь він зустріне відмову,
То і найкращі літа проминуть йому в гору та смутку“.
80 Тут відізвав ся сейчас і антикар розсудно,
В нього вже слово давно з уст зірвать ся було готовеньке.
„Нуте-ж підімо й сей раз на святу посередню дорогу!
Festina lente — було царя Августа слово любне.
Радо готов я отсе послужити коханим сусідам
85 І невеличкий свій ум в їх користь пустити у діло.
Адже-ж молодіж перед усім потребує проводу.
Рухмо за місто як стій, там пізнаю я дівчину тую,
І розпитаю громаду, в якій вона проживає,
Легко не здурить мене ні один, бо словам я не вірю“.
90 Тут зараз проговорив син слова ось які бистролетні:
„Так і зробіте сусідо, підіть і розвідайте. Але
Добре-б було, як-би й наш панотець туди з вами подав ся“.
Два такі чесні мужі будуть свідками нам без догани.
Таточку мій, се дівча, то не жадна прибулда, одна з тих,
95 Що по краях та містах блудять та авантури шукають.
Та молодих юнаків хитро в сіті свої уловляють.
Нї, се жорстока судьба завірюхи воєнної, що нам
Світ весь колотить і вже не одну вікову будівлю
Перевернула з посад, її те-ж бідолашну прогнала.
100 Чи-ж не блукають тепер і вельможні пани благородні
В бідности? Навіть князі утікають перебрані з краю?
Навіть король утік! І вона, з своїх сестер найліпша,
Вигнана з краю; своє забуваючи власне нещасте
Ишим іще помага, хоч безпомічна, поміч приносить.
105 Горе велике й біда розливають ся з краю до краю!
Чи-ж із нещастя того й якесь щастє не мало-би вийти.
І я в обіймах жени та дружини правдивої радисть
Винести з тої війни, так як ви раділи з пожежі?“

- Тут відізвав ся отець, аж уста отворивши з вагою:
- 110 „Якже се, сину, тобі розвивав ся язик, що так довго
В твоїх устах деревів і лиш рухав ся наче за напасть?
Ось і на мене паде те, що батькови кожному грозить:
Що самоволою снівську палкою піддержує мати
Надто податлива, тай і сусід рад за нею обстати.
- 115 Щоб лише проти віття або проти мужа стояти.
Га, та не хочу всім вам спротивлять ся, бо що-ж то поможе?
Бачу наперед вже тут упір і докори й сльози.
Йдїть і питайте, а там в імя Боже приводїте ту доню
В дїм мій; як пі, то нехай він на віки забуде про неї“.
- 120 Так ось промовив отець. На те радісно викликнув Герман:
„Ще перед вечером вам добра доня у домі явить ся,
Як собі може бажать муж, що ум має й серце у груді.
Надіюсь те-ж, що й вона в доброті своїй буде щаслива.
Так, вона буде по вік мені вдячна, що батька та матір
- 125 Дав я на-ново їй в вас, як бажать розумні діти.
Але, що гаять ся більш? Ось їду й запрягаю я коні
І повезу сих панів — за слїдами тієї дівчини.
Лпшу самих їх, нехай роблять те, що їм скаже їх розум.
І присягаю, зроблю все те, що вони лиш урадять,
- 130 З панною-ж бачить ся сам я не буду, аж буде мою“.
І відійшов, пішї-ж усі ще се і те розважали
Мудро і на-скоро те обмовляючи важне діло.
Герман до стайні побіг, на борзї, де огнисті огерп
Тихо стояли й хруп-хруп чисто-браний овес споживали
- 135 Й сіно сухе, що його на найліпшій левадї косили.
З поспіхом він заложив їм блискучі вудпїла і зараз
Перетягнув ремінці крізь пражки, що блищали як срібні.
Потім до них прислїв ще широкі та довгі поводи.
Й вивів коні на двір, де слухняний слуга уже брнчує.
- 140 Впточив легко її, вптгаючи з шопи за дпшель.
Потім за орчпки враз до шпильваги ремінної шпїї
Попрпипнали і так запрягли прудкі коні до воза.
Герман ухопив батїг, сїв на віз і заїхав у браму.
Тут приятелі оба посїдали із задю впгідно.
- 145 Заторохтів швидко віз по вулпчному бруку, і скоро
Мїськї мурп минув і високї вежі та браму.
Так їхав Герман у чвал на знайомий від давна гостпнець,
Не зупиняв ся нїде і чвалав то в гору, то в долину.

- Та, як побачив уже він дзвіницю села недалеко
150 І наближав ся до хат, що стояли посеред городів.
Сам собі він погадав, що потрібно тут спинити коні
В сутїнку мпїм старих лип високих та дуже розлогих.
Що сотки вже лїт певно на тїм мїсці при купї стояли,
Був широчезний вигїн, весь у ясній зеленїй муравї
- 155 Перед селом — для селян і мїщан мїсце прогульок-любпх.
В тїпї дерев була там плоско копана зимна криниця.
Ступнями було зїйдеши і побачиши лавки камяні
Довкола жерела, що випливало все живо з під камня;
Довкола нього стїна невисока, щоб чернать впгідно.
- 160 Герман рішив ся у тїм холодку зупинити свої коні
З возом. Заїхав сюди і промовив такими словами:
„Впсїядьте, друзї, ось тут і підїть, куди треба, дізнать ся.
Чи ся дївчина варта, щоб я їй віддав свою руку.
Я у те вірю й менї ви не скажете нїщо нового;
- 165 Як-би я сам тут рішав, до села я пішов-би негайно
І по немногих словах вона долю мою би рішпїла.
Скоро пізнаєте й ви її серед людей тих вандрпвних,
Ледви, чи хоч буде там одна із поставп їй рівна.
Але даю вам ще сї знаки її вбрання й одежі.
- 170 Станпк червоний вона має на своїх грудях випуклих
Гарно шпцурований, а на нїм чорна обтїсла корсетка.
Ковнїр сорочки увесь у хвпїястпх складках окружає
Підборїдок і лпцю додає і краси і принади.
Вільно й погідно глядить голова у гарненькїм овалю,
- 175 Довгї коси на нїй на шпильках понавпванї срібпних,
Нпше від станпка йде у складках її спїдпця спня,
І обїймає в ходу її добре збудованї ноги.
Та ще одно вам скажу і впразно хочу просити:
Не говорїть ви самї з нею й наміру свого не зрадьте.
- 180 Тільки питайте людей і послухайте, що муть казати.
Як зберете вже доспть, щоб віття заспокоїть і неньку,
То повертайте сюди і порадпмось разом про дальше.
Так, я обдумав собі по дорозї, що ми проїздили“.
- Так він сказав. Тї-ж оба подали ся в село піхотою,
185 Де по садах, стодолах та домах від людю кпшїло,
А на широкїм шляху — віз при возї стояли рядами.
Поралпсь господарї коло коней, возів та худоби
Сквалпно-ж жїнки на плотах порозвїшане шматтє сушпли,

- А у потока струях плюскотали ся весело діти.
190 Так протискаючи ся між возами, людьми та звірями
В право то в ліво, глядять оба вислані розвідачі там,
Чи не побачать вони десь дівчини описану постать.
Але ні одна з дівчат не являлась подібна на неї
Стиск побільшав ся нараз; при возах ізчинила ся сварка
195 Серед сердитих мущин, а до неї вмішали ся з криком
Також жінки. Та прийшов там поважними кроками старець
До спорючих прийшов і як стій втихомирив ся гамір.
Скоро спокій наказав та по батьківськи ще погрозив він.
„Чи-ж те нещасте“ — сказав він — „іще доси нас не навчило
200 Порозуміти в кінцець, що нам треба терпіть одним одних,
Бути згідливими, хоч і не кождий поступить по правді?
Тільки щасливий бува незгідливим. Чи-ж вас горе
Ще не навчило з братьми не все дертись, як доси бувало?
На чужім ґрунті, ви тут дайте місце друг другу й діліть ся
205 Тим, що в вас є разом, щоб і ви милосердя зазнали“.
Так сказав той чоловік, і замовкли усі і згідливо
Впорядкували вози та худобу, забувши про сварку.
Вчувши ту мову старця і побачивши, як той начальник
Враз заспокоїв народ, панотець у тій хвили
210 Блище до нього прийшов і промовив слова ті значучі:
„Справді, татусю, коли люд день за днем у щастю проводить.
Живить ся плодом землі, що широко кругом простягла ся
Й дари блаженні свої відновля рік у рік, місяць в місяць.
Все тоді йде, мов само з себе й кождий для себе найліпший.
215 Тай розумнійший і так всі живуть біля себе згідливо,
І хай мудрійший тоді не вважаєть ся ліпшим від інших,
Бо все йде, наче само через себе спокійно та мирно.
Та як зруйнує біда, життєві всі звичайні дороги,
Порозбиває домп, спустошить сади та засіви,
220 Вилеже мужа й жену з привичної, любі хати,
Змусить їх бурлакувать у тривозі й страху дні та ночі
Ах! тоді кождий глядять, хто з усіх буде найрозумнійший,
І тоді мудрі слова він до них не говорить надармо.
Батьку, ну та скажіть, певно ви старшиною над тими
225 Утікачами, в яких зараз ви втихомирили сварку?
Так, ви здаєтесь мені, одним з тих ось вождів найдавнійших.
Що по пустинях вели манівцями прогнані народи.
З вами говорючи, так і здаєть ся, говорю з Мойсеем“.

- І відізнав ся на те позирнувши поважно начальник:
230 „Справді, такі в нас часи, які рідко трапляли ся доси;
Мало таких і свята й світова історія знає.
Бо, хто у днях сих прожив хоч-би тільки учора й сьогодні,
Той прожив довгі роки: так тіснять ся в нас всякі події.
Як лише троха назад спомяну, то здаєть ся, вік довгий
235 Понадо мною пройшов, а про те ще не вигасла сила.
О, ми можемо всі порівнять себе з тими потроха,
Що їм в годину тяжку появляв ся в огнистій купині
Бог; появляв ся і нам Він нераз у огнях та у хмарах“.
Та, коли парох потім захотів розмовляти ще далі
240 Знати бажаючи все, що притрафилось старцеві й людям,
Шепнув антикар йому з-тиха, в ухо слова ті прудкі:
„Ви тут балакайте з ним і зведіть на дівчину розмову,
Я піду обходом, та пошукаю її і поверну
Скоро лиш тільки знайду“.
245 А через пліт і сади та стодоли поплів ся антикар.

VI. Кліо.

Кінець століття.

- Як пан-отець запитав у начальника вигнанців бідних,
Що потерпіли вони й від коли вже їх прогнано з дому.
Мовив на те старий: «Не короткі наші терпіння,
Бо ми всіх літ тих страшних скоштували гірку тую чашу.
5 Тим іще гірше, що нам відібрали й найкращу надію.
Не заперечить ніхто, що піднялось у всякого серце
І свободнійше в грудях біла кров мов обновлена й чиста,
Як там у перше зас'яв яркий промінь від сонця нового,
Як пішла вість про права чоловіка, що спільні всім людям.
10 І про святу свободу і так само про рівність похвальну!
Кожний тоді сподівав ся для себе сам щити; здавалось.
Спадуть кайдани старі, що краї многи доси вязали,
Щезне пановання всіх самолюбів і здирства й неробства.
Чи-ж не гляділи тоді всі народи у днях тих бурхливих
15 На ту столицю, що вже була з давна столпцею світа,
А тепер більш як коли на імя те собі заслужила?
Чи-ж імена тих мужів, що слова ті окликали вперше,
Рівні не були тим всім найславнійшим, що сяють як зорі?
Чи-ж не росла в ті часи у всіх сила й душа і відвага?
20 Ми-ж, як сусіди були самі перші огнем тим огріті.
Потім настала війна й походи зоружених Франків
Стали зближати ся; вони, як здавалось, несли тільки приязнь.
І несли справді, бо в них були душі високі й свободні,
Радісно й посеред нас вони дерева волі садили,
25 Кожному право своє і правління своє прирікали.
Радість загальна тоді обняла молодих із старими.
Довкола стягів нових почали ся веселі танці.
Тут поспікали, враз переможні Франки прихильність

- З разу мужів говірким і палким своїм темпераментом.
30 Потім серця жінок невідпорої грації чаром.
Легким здавав ся нам навіть війни ненажерної натиск;
Бо нам будуччину в гарних красках малювала надія,
Зір манячи в далечині на нові, невідомі дороги,
О, як веселий той час, коли в двох — молодий з молодого
35 В танець ідуть дожидаючи дня пожаданих шлюбів!
Та радіснійший для нас був той час, коли все те найвище,
Що подума чоловік видавало ся близьким, осяжним.
В кожного тут розв'язав ся язик, говорили старії
І молодії і мужі, всі свободні й високо й чутливо.
40 Та незабаром наїшла важка хмара; за власть та за користь.
Розпочалась борба між людьми, що добра не бажали,
Різали самі себе і давили братів та сусідів
І наспілили на нас галапасів та здирців юрбамп!
Жерла-сь у нас старшина й грабувала на розмір великий,
45 Жерла-сь й дрібнота також та здирала з малих і найменше.
Кожний про те тільки дбав, аби щось і на завтра зістало!
Стала нужна страшенна, з кожним днем ішов утиск важкийший.
Крику ніхто з них не чув, і були вони днів тих панамп.
Тут і тривога і злість обняла навіть найспокійніших,
50 Кожний лиш думав і клявся відімести дізнані зневаги.
Йі страти важкі та гірке розчарування злудних сподівань.
Щастє звернуло ся тут на бік Німців, а Франки в тривожі
Там подались і уйшли з краю нашого маршом поспішним.
Ах, аж тоді у знаки нам далась та воєнна недоля!
55 Велпкодушний бува побідитель, або хоч здасть ся;
Він побіджених щадить, уважаючи їх вже своїми —
Маючи з них день у день собі зиск із добра їх користі.
Та побіджений не зна ні закона, ні прав; лиш від смерті
Він утікає і жре все, що знайде без жадного згляду
60 І розгоряє тоді його ум, а розпука із серця
Видобуває йому найгіршіші злочинні вчинки.
І вже ніщо не святе йому; грабить, а дика жадоба
Жінки насильно хвата і в страхітте відмінює розкіш.
Скрізь бачить смерть і бажа звеселити остатні хвилини
65 Звірськи, втіша його кров і втіша його вереск розпукп.
Грізно збудив ся тоді серед наших мужів гнів великий
Зазнані страти пімстить, захистить те, що ще нам зістало.
Зброю хапали усі, заохочені поспіхом втечі,

- Зором непевним у них та обличчям смертно-блідим.
70 Без перестанку ревли по дзвінницях тривожні дзвони,
Страх небезпеки неміг зупинити грізного завзяття.
Швидко змінилися причадали різьничі спокійні.
На уоруження: кров потекла із вилок та кіс острих.
Без милосердя вони ворогів мордували нещадно.
75 Всюди шаліла скаженість і неміг труслива та хитра.
О, не дай Боже, людей бачить більше у шалі такому
Лютоту! Звір без ума приємніший вже вид представляє
Хай не говорять такий про свободу, що сам над собою
Запанувати неміг, скоро тільки нема йому випну,
80 Люзом іде усе зле, а законні він в кут заганає.
„Мужу поважний“, — сказав на се з натиском чесний священ-
„Недокорю вам за те, що людей ви так остро судили; [ник, —
Адже-ж зазнали ви там лиха много від злого безладдя.
Та, як-би ще раз назад в ті сумні ви дні подивились,
85 То ви признали-б самі, як нераз і добро ви вбачали.
І чесноту не одну, що дрімали-би в серці закриті
Як-би грізний їх час не зворушив і як-би негода
Не довела декого між людьми проявить ся ангелом“.
З усміхом на ті слова відізав ся достойний начальник:
90 „Ви нагадали мені, як нераз, коли хата згоріла,
Газді сумному десь хтось нагадав те срібло та злото,
Що серед згарищ лежить перетоплене скрізь доокола.
Правда, що мало його, але й те, що зістало, коштовне,
І з'убожілий збира, що найде, і рад нахідці кожній.
95 Так і я радо свої ясні спогади взад обертаю
На те немоге добро, що з тих днів моя винесла пам'ять.
Не заперечу, видав ворогів я, що щиро єднались,
Щоб ратувати люд, бачив другів і родичів добрих,
Бачив дітей, що з любови неможливій річч вчпляли.
100 Бачив також юнака, що відразу мужем став, і старця
Що змолодів, і дитя, що нараз юнаком виступало.
Ба, навіть той „слабий пол“, як звичайно його називають,
Силу й відвагу являв, майже мужеську духа приємність.
Ось розкажу вам лише перед всім про те гарне діло,
105 Великодушне, яке доконала прекрасна дівчина,
Що у великій дворі лиш сама позістала з дівками,
Бо мушні всі пішли у похід проти ворога злого.
Тут на дворіще напав волюг уоружених відділ,

- Що жив розбоям, і враз утиснув ся в кімнати жіночі.
110 Бачучи тут молоду, вже дорослу вродливую панну,
І молоденьких дівчат, що дітьми ще їх мож було звати,
Враз запалали вони диким жаром і вдарили сміло
На перелякану челядь і на благородну ту панну,
Та вона зараз одному з них впрғала шаблю від боку,
115 І рубонула його, так, що вправ йі до ніг весь у крові.
Потім ударами мужніми освободила дівчаток.
Многих розбійників ще поранила, та ті уйшли смерті.
Потім подвіре замкнула й з оружжем чекала на поміч“.
Вчувши похвалу таку тої панні зрадів наш духовний;
120 Зараз у думці його засвітала надія за друга:
І вже спитать захотів, куди діла ся панна та славна,
Чи в тій утеці сумній вона також іде між народом?
Та ось аптикар як раз підійшов незавважений прудко,
Сіпнув рукав пан-отця і сказав йому ось яке шептом:
125 „Ось я нарешті знайшов поміж сотками тую дівчину
З опису. Ну лиш ходіть і погляньте своїми очима!
Війта покличте також, щоб від нього ми більше почули“.
Тут обернувшись вони, але війта покликали к собі —
Люди його, що у чімсь закладали від нього поради.
130 Тут пан-отець приступив із аптикаром в парі негайно
До діри в плоті, і той показав йому хитро й промовив:
„Бачите панну онтам? Вона ось дитинку вловила.
Зараз пізнав я кафтан із халата та піпівку синю,
Що її Герман узяв і віддав їй із вузликом шмаття.
135 Правда, що скоро вона і як слід вже ужила дарунок.
Се вже нам виразний знак, та і опис складаєсь на неї.
Станник червоний, адіть-як підняв ся від повної груди!
Гарно вшнурований, а поверх нього та чорна корсетка.
Ковнір сорочки як раз пофалдований чисто в жаботи,
140 Що підборідде її окружують, аж глянути любо.
Вільно і втішно глядять голова делікатно овальна,
Косп густії на вії поспинала шпильками зі срібла:
Хоч і сидить, то проте видно ріст її статний і рівний.
Спідницю синю, що в нпз пофалдована рясно спадає
145 Її ноги міцні покрива й до самих кісточок досягає.
Се несумнівно вона! То-ж ходіть, щоб могли ми почути,
Чи вона й чесна така, господарна та добра дівчина?“
Парох відмовив на те, озирнувши сидячу уважно:

- „Справді, не дивно мені, що юнак наш її уподобав.
150 Бо навіть муж у літах її нічого закинуть не може.
Благословенний, кому таку статтю дала мати-природа!
Скрізь вона серце людей притяга і ніде не чужий він,
Хилить ся кождий до нього і кождий хотів би з ним жити,
Як лиш та гарная стаття має ще й товариську принаду.
155 Певний я, що наш юнак підшукає собі гідну дівчину,
Що на будущі дні дасть в життю йому радість і втіху,
Силу жіночу свою зужити йому в вірну підмогу.
Статнеє тіло таке заховає напевно і душу
Чистою; юність черства її щасливую старість віщує“.
160 Але антикар сказав по короткій задумі розважно:
„Позір заводить не раз! Поверховости вірить не можна.
Бо вже нераз я пізнав, що правдиве старе те прислів'є:
Поки з знайомим новим не з'єси корець солі доволі,
Доти не знаєш його; тільки час забезпечити може,
165 Чи довіряти йому і чи приятель між вами тривкає.
То-ж ми поперед всього розпитаємо в людей отсих добрих,
Що її знають давно, і послухаймо, що вони скажуть“.
„Сю обережність і я похваляю“, — відмовив священник.
Адже-ж ми сватаєм тут не собі; комусь сватати — трудна річ“.
170 З тим подали ся вони чужосільному війту на зустріч,
Що своїм ділом зайнятий ішов до них по дорозі.
Зараз до нього сказав пан-отець обережно й розумно:
„Слухайте, бачили ми одну панну — онтам у городі.
Під яблунею сидить, для дітей одєжину готувить
175 З вошеного полотна, що напевно в дарунку дістала,
Нам до вподоби вона, і здаєть ся, вона не плохая.
Знаєте дещо про ню? Ми питаєм без наміру злого“.
Зараз звернувшись туди і в город подивив ся начальник,
І відповів: „Вона звісна вже вам. Те, що ось розказав вам
180 Про смілий подвиг, який учинила відважна дівчина,
Вхопивши меч і своїх захистивши перед ворогами,
Власне вона се була! По ній видно, що сильна й здорова,
Але-ж і добра не менш; свояка бо свого старого
Там доглядала до смерті, а вмер він з тяжкої гризоти
185 Задля місточка бідн і тих напастей, що ми терпіли.
Тихо і стікно знесла вона біль по ще тяжкій втраті
Судженого свого, благородного хлопця, що в першій
Пориві смілих думок, забажавши свободи святої,

- Сам до Парижа пішов і там смерті добив ся страшної,
190 Бо як у дома, так там виступав проти зла й самоволі“.
Так сказав війт, ті-ж оба попрощались і благодарили.
Парох дуката добув — кілька мав срібняків у мошонці,
Перед годиною все те роздав милосердно та щиро,
Вп'яганням, бачучи їх, як тягли ся сумними рядами —
195 Війтови дав він і йому сказав: „Поділіть се даєнне
Поміж потрібних, і Бог най помножить даєнне благо!“
Але спротивив ся війт і сказав: „Не такі ми ще вбогі!
Талар спасли не один і одежі й посуду не мало.
Та є й надія, що ще вернемось, поки все те минеть ся,
200 Та пан-отець утиснув йому гроші у руку й промовив:
„В днях сих ніхто не повинен скупити ся й ніхто відмавлять ся
Брати те, що подасть милосердна рука йому в дарі.
Знати не може ніхто, доки мати-ме теє, що має,
Ані як довго йому ще прийдесть ся блукать по чужині
205 Без огорода й рілі, що його годували давніше“.
„Ай, яка шкода!“ — сказав і антикар на те запально,
„Що в мене грошей нема у кишені, а то й я би дав вам
Грубі й дрібні, бо у вас потребує їх певно багато.
Та без дарунка і я вас не лишу, щоб добрую волю
210 Бачили ви, хоч має дорівняти їй не здужає діло“.
Теє сказавши добув він капшук шкіряний шовком шитий
Із ремінцем, у яким тютюну було напхано повно.
Він розгорнув його й став роздавати; люлька було досить,
„Дар се малий!“ — сказав він. На те промовив начальник:
215 „Добрий тютюн — люба річ подорожному завше в дорозі“.
Потім антикар почав тютюну свого добрість хвалити.
Парох одначе потяг його геть, попрощавши ся з війтом.
„Час нам спішити!“ — мовив він, — „бо юнак наш там певно че-
Нетерпеливо, і рад як найшвидше вість добру почути.“ [кає
220 І поспішили вони і прийшли й юнака коло воза
Спертого вгледіли там біля лиц. Нетерпеливі коні
Землю топтали, та він їх держав і стояв у задумі,
Тихо глядів у простір і не бачив приятелів доти,
Доки вони не прийшли й не загомоніли весело.
225 З далека вже розпочав говорити антикар, а потім
Блище оба надійшли. Тоді парох його взяв за руку
І перебивши слова свого спутника так відізвав ся:
„Радуй ся, друже! Твоє вірне око і щиреє серце

- Вибрало добре й гаразд. Щастя Бог тобі й судженій твоїй!
- 230 Гідна для тебе вона, то-ж сїдаймо і їдьмо на місце,
Щоб поза краєм села переїхавши зараз там бути.
Панну засватать як стій і завезти до вашого дому".
Але юнак не зрадїв, стояв тихо без знаку утїхн.
Вуувши післанця слова, що несли йому радісну звістку:
- 235 Тяжко зітхнув і сказав: „Ми приїхали возом так живо,
Але повернем мабуть засоромлені звільна до дому.
Тут бо, допоки я ждав, обняли мене сумніви всякі,
Сум і зневіра і все, що так мучить закохане серце.
Чи-ж вам здасть ся, як ми лиш приїдемо, піде з нами дївчина.
- 240 Тільки для того, що ми богачі, вона-ж вигнанка бідна?
Відність сама родить гордість, а ще й незаслужена. Панна
Невибаглива мабуть і дїяльна, і світ їй отвертий
Трудно повірити, аби вона впрісши гарна та чесна,
Доси ніколи собі молодця не придбала якого.
- 245 Годї повірити, аби її серце ще й доси любови
Не зазнавало. Не їдьмо туди так швидко, а то ще зі стидом.
Ми і повільно у дїм гнати будемо коні. Бою ся,
Що вже якийсь молодець її серце заняв, свою руку
Вірну вона подала і щасливому вже припрекла ся.
- 250 Ах, перед нею вже я з своїм сватаннем стану за пізно".
Парох уста вже відкрив, щоб потїшити хлопця в тривозі,
Але товариш його балакучий підхопив негайно:
„Певно, в давніших часах не були-б такім клопїтм ми мали,
Бо тоді кождую річ відповідно робили та мудро.
- 255 Скоро для сина старі відповідну невісту дібрали.
Кликали насамперед друга-дому, що мав їх довіре,
І послали його сватачем до родителів панни.
Сей тоді вбраний як слід по празничному, десь у недїлю
Йшов по обїді у дїм міщанина статочного, й дружно
- 260 З ним побалакав про се і про те загально попереду.
Мудро звертаючи річ на таке, що для нього цікаво.
Врешті по обходах довгих також про дочку була згадка;
Мусїв хвалить її сват і хвалить також того, від кого
Сватом прийшов. А газда змїркував уже добре, в чім діло.
- 265 Сват же також зараз знав його волю, й мїг більше сказати.
В разї відмови й гарбуз не бував тоді так образливий;
Як-же йшло діло на лад, то сватач був у домі найперший
І найлюбіший усе, як, лучилось, родинне свято.

- Бо молоді весь свій вік пам'ятали, що друг-той домашній
- 270 Зручно до купи їх звів і вузол зв'язав перший між ними:
Та тепер все те, а з тим також інші старі обичаї
Позакидали, тепер кождий сам собі сватає панну.
Най же і сам собі те-ж гарбуза власноручно приймає;
Що йому може судивсь, і приймає зневагу від дївки!"
- 275 „Будь вже, що будь!" — відповів молодець, що немного й слу-
Слів тих і в своїй душі вже рішив ся на те, що робити. [хав
„Сам я піду й про свою сам бажаю дізнати ся долю
З уст тої панни, в якій покладаю найбільше довіре,
Як тільки мїг мужина покладати довіре до жінки.
- 280 Що вона скаже, те все буде добре й розумне — се знаю.
Хоч-би прийшло ся її і в останнє побачити, ще раз я
Хочу зустрїти той зір простодушний очей її чорних;
Хоч і ніколи її не пригорну до серця, все-ж хочу
Ще раз побачити ту грудь і ті плечі, які мої руки
- 285 Раді-б обняти, й уста, від яких поцілуй і признание
Зробить щасливим мене, а відмова погубить на віки.
Дайте самому мені їти, і не ждїть. Поїжджайте
До мого тата назад та до мамі, і дайте їм знати,
Що не омиб ся їх син і що гідна його та дївчина.
- 290 Ну, прощайте тепер! Сею стежкою поперек горба
Попри ту грушу і через випиницю положену нпше неї
Влпше до дому мені буде їти. О, щоб мїг я кохану
В радості й скоро сюди привести! Та хто зна, може сам я
Стежкою тою приїду, аби в дїм не входить вже веселим".
- 295 Так він сказав і віддав пан-отцеві ремінні вудила;
Сей їх бережно узяв і задержував коні палкїй,
Швидко на віз він усїв і заняв там погонича місце.
Але ту стримав ся ще, обережний сусїда, й промовив:
„Рад довіряю я вам чесний отче, сумління та душу.
- 300 Але для тіла й кісток не найліпша буває безпека
Там, де духовна рука забира собі світські вудила".
Та-ж усміхнув ся на те, бистроумний пан-отець, й промовив:
„Сядьте спокійно лише й мені звірте як душу, так тіло!
Бо мої руки давно вже привикли віжками виправляти,
- 305 Йї очі привикли, де треба, трафлять найкрутіїші закрути.
В Штрасбурзі ще я привик повозити найпалкїйшими кіньми,
Бувши наставником там молодого барона; день у день
Повіз наш гучно гонив попід браму, поведжений мною

- Ген на заплений шлях аж далеко до лни та левади
310 Поміж народа юрбу, що снуєть'ся туди цілу днину.
Троха упокоєний сів по словах тих на брчку апткар.
Але все вид подавав, що готов був зіскочить що хвиля,
Коні-ж погнали домів, бо за стайнею знай затужели.
Куравн хмари плпли з під копит їх могучих довкола.
315 Довго стояв молодець і глядів, як здіймались ті хмари,
Як розсипав ся той пил; він стояв і не думав нічого.

VII. Ерато.

Доротея.

- Як мандрівний чоловік перед заходом сонця іще раз
Гляне на нього, коли воно швидко щезає під обрій,
Потім у темних хащах і з боків поверх скель придорожних
Бачить подобу його, і куди лише зір свій оберне,
5 Образ той сяє й блищить перед ним різнобарвною грою;
Так перед Германом те-ж любий образ дівчини лагідно
Виринає і наче плыв по стежині між збіжем високим.
Він мов прокинувся із сну і помалу звернув свої очі
В бік до села, і тут знов було диво, бо постать висока
10 Тої-ж дівчини ішла й наближала ся звільна до нього.
Впер він у неї свій зір. Ні, не привид се був, але справді
Се йшла вона; у руці несла збан величезний за вухо,
Менший у другій, і так поспішала чим дуж до криниці,
Радісно виступив він їй на зустріч. Сам вид її сил
15 Її смілости дав йому більш, і до неї сказав він ввічливо:
„Ось знов стрічаю тебе, дорогая дівчино, при ділі;
Иншим ти поміч несеш і людей покріпити бажаєш.
Чом-же сама ти прийшла до криниці, від хат так далеко?
Адже-ж там инші мабуть беруть воду з сільського потоку.
20 Правда, свіжіша отся й приємніша і силу якуюсь
Має, — то певно береш для недужої, що їй ти служиш?
Дружно в той час з молодцем поздоровилась добра дівчина
Й мовила: „Ось вже мені й оплатив ся сей хід до криниці,
Скоро тебе я знайшла, що добра нам подав так багато;
25 Давця такого сам вид так приємний, як і його дари.
Прощу, ходіть, і самі поглядіть, кому в нас ваша щедрість
Допомогла і прийміть від споможених щирю подяку.
А як питаєте ви, чом сюди я прийшла за водою,

- Де з жерела отсього нестатно пливе вода чиста.
30 Я і скажу: В селі необачні люди всю воду
Закалмутили нам, до потоку вгоняючи коні
Та весь товар, відки всі брали воду звичайно селяни.
Також пранням і миттям запечистило наше жіноцтво
Всі там корита в селі і криниці; бо кождий із наших
35 Дбає лише про своє, щоб найблищу потребу чим скорше
Заспокоїть, а про тих, що за ним ідуть, не помішляє.
Кажучи сє вона в супроводі його зіступила
По кам'яних сходах в низ, і на примурку біля криниці
Сіли обоє. Вона похилилась води набирати,
40 Він же взяв другий збанок і нагнув ся те-ж понад цямбрину.
І вони бачили, як лица їх на тлі спляви неба
Повідбивались в воді і хилились до себе приязно.
„Дай мені пити!“ — сказав веселенько юнак, а дівчина.
Збанок йому подала. Спочивали обоє спокійно
45 Спершись о тії збанки, а вона відізвалась до друга:
„Відки узяв ся ти тут і чого надійшов так далеко?
З місця, де бачились ми перший раз, і без коней та воза?
В низ задивив ся юнак, а потому свій зір спокійно
В гору підняв і глядів по приятельськи в очі дівчини.
50 Чув себе певним у всім. Але їй про любов говорити
Він ані разу не міг; не любов із очей їй гляділа,
Лиш ясний ум, що велів і йому говорити розумно.
Швидко надумав ся він і по ширости мовив до неї:
„Все тобі, мила, скажу й відповім на те все, що питаєш,
55 Я задля тебе прийшов. Бо чого маю з тим укривать ся.
Я у достатку живу при родителів моїх обоїх,
І помагаю їм дім і хазяйство як слід обходити;
Бо я у них одинак, а робота у нас ріжнородна.
Поле я пораю сам, а отець мій завідує домом
60 Пильно, а мама як слід господарство усе оживляє.
Але ти левно й сама знаєш добре, як часто ті слуги
То легкомицею, то злою волею мучать газдиню;
Мусить усе їх міняти, за одні хибі інші приймати.
Здавна вже мати моя була рада дістати дівчину,
65 Щоб не лиш працею рук, але й серцем була їй підмога,
І заступила дочку, що на жаль передчасно померла.
Бачивши нині тебе коло воза так зручну й веселу,
Бачивши силу твоїх рук і тіла будову здорову,

- Вчувши розумні слова з твоїх уст я зворушив ся сильно.
70 Сніпши до дому подавсь і родителів, а також другам
Я по заслугі тебе похвалю. А тепер тут явив ся,
Щоб передати тобі своє власне та їхнє бажання.“
Тут він запав ся. „Не бійсь!“ — прорекла вона, — „й дальше
Не образиш мене тим, що з подякою я почувую. [сказати!
75 Вимов отверто усе, не злякаюсь я твого слова;
Хочеш наняти мене за слугу твому татови й неньці,
Щоб я робила у вас і достатний вам дім доглядала.
Ти зміркував се, що я і відважна й здорова дівчина,
Зручна до праці, при тім не лихкої а доброї вдачі.
80 Се ти сказати хотів, і на се відповім я коротко:
Так, я з тобою піду, і піду, де веде мене доля.
Тут я зробила своє: породілля назад привела я
До її рідних і всі вони тішать ся її спасенням.
Більша їх часть вже прийшла, а ще інші посядуть ся скоро.
85 Мають надію вони в рідний край незабаром вернути,
Але надія така бідних вигнанців часто зрадлива.
Я-ж і не дурю себе у свх днях небезпеки й тривоги,
Що обіцяють ще нам много лиха, алудним сподіванням.
Рвуть ся всі звязки кругом, і хто може назад їх звязати.
90 Як не найтяща нужда, що ще нас неохибно чекає?
І коли можна мені в домі чесного мужа служити
При його гідній жені, то зроблю се з душі дорогої.
Адже в мандрівці дівча все на злюю наражене славу.
Так, піду з вами, як лиш занесу своїм близьким ті збанки
95 І попрохаю у них опрощення й розстану ся з ними;
Вп-ж із мною ходіть, щоб від них мене взяти до себе.“
Радісно слухав юнак тої раді згоди дівчини,
Тільки не знав ще, чи їй має зараз всю правду сказати.
Але за ліпше признав полишити її в поміщі троха,
100 В дім свій впровадити її, а вже там і любов здобувати
Ах, а на пальці її золотий перстенець ще побачив.
Дав їй ще дальш говорити, а сам слів її слухав пильно.
„Отже вертаймо в село!“ — рекла вона далі. — „Дівчата,
Що при криниці стоять дуже довго, стрічає нагана;
105 Хоч при тій чистій воді так приємно бува розмовляти.“
І вони встали у-раз, і обоє ще раз погляділи
В жерело, й їх проняло рівночасно солодке бажання.
Мовчки обидва збанки узяла вона тут-же за вуха

- І пішла сходами в верх, і а за любовою слідував Герман.
110 Він хотів взяти збанок один в неї, тягар поділяти.
„Ні!“ — відповіла вона. — „Ліпше нести так для рівноваги.
Тай не ялось, щоб паннич, мій будучий господар, служити
Мав мені. Ну, не глядіть так на мене, немов моя доля
Дуже сумна! Завчасу мусить жінщина знати свою долю,
115 Що їй судила служить, поки панею може зістатися
І заслужити на владу, що належить ся їй у домівці.
Вчасно бо служить сестра своєму брату і родичам служить.
І все життя її в тім — щось давати і ходити і носити
І підіймать і складать, готувать і порядок робити.
120 Добре такій, що на все те привилка і труд їй не прикрій,
Кожда година в почи їй така-ж, як і денна година,
Жадної праці не стид, жадна голка не надто тонка їй,
І забуває себе, а жить усе тільки для інших.
Адже-ж усіх тих чеснот потребує дбайлива мати,
125 Коли дитина мала її будить і корму жадає,
Хоч і недужа вона і до болів жура ще приходить.
Двацять мушкетерів не знесли-б тої прикраси й тої турботи:
Тай не судилось їм се, та признати повинні се вдячно“.
Так говорила вона і зі своїм товаришем тихим
130 Через город перейшла аж до току тієї стодолі,
Де поліжниця лежала, яку вона разом з дочками
Втішну лишила, отримавши самими, що їх Доротея
Спасла. Обом вийшли, а з другого боку начальник
Те-ж увійшов ведучи по дитині обома руками.
135 Діти ті доси були заблукані від матері в стиску,
Але знайшов їх старий, коли втішнулась йому тривога.
Радісно скочили тут привітати ся з матір'ю діти.
Тішучись братчиком те-ж, що його ще вони не видали.
До Доротеї також прискакали й питає ся дружню,
140 Хліба ждали й грушок, а поперед усього напоїть ся.
І вона всім їм води подала, і напоїла діти
І поліжниця також і дівчата й за ними начальник,
Всіх покріпила вода і всі добрість її величали,
Бо квасковата була, оживна й здорова пить людям.
145 Тут Доротея рекла по поважній, глибокій задумі:
„Любі, в останнє мабуть сі збанки принесла я з водою,
Вас напоїти та вам повідсвіжувать смажні губи.
Та коли вас від тепер покріпить найліпша літня спека

- І коли в тіні спокій усміхнеться при чистій криниці,
150 То споминіть і мене і мою вам приятельську службу!
Що я служила вам більш із любови, ніж з причини свояцтва.
Скільки добра ви мені оказали, я вдячна вам буду
Вік весь. Нерадо тепер йду від вас, та одно з нас другому
Більше тепер тягаром, і всім нам доведеться нарешті
155 По чужині розбрістися, коли нам повороту не буде.
Гляньте, отсе той юнак, що йому ми завдячуєм дари,
Одяг дитини отсей і пожадану щедрю поживу.
Він надійшов і бажає мене бачити в своєму домі,
Аби служила я там його родичам чесним, багатим.
160 І не відмовила я, бо дівчині скрізь треба служити.
І було-б їй тягаром дармувати за обслугою в домі.
Радю піду я за ним; чоловік він здається розумний;
І такі певно й батьки будуть, як випадає багатим.
То-ж прощайте тепер, любя пані, і тіштеся своєю
165 Тою дитинкою, що ось жива і глядить так здорово.
А як до груді його прижмете в пелюшках тих барвистих,
То споминіть молодця сього доброго, що дарував їх,
І мене, вашу ще днесь, одягать і живити буде далі.
Ви-ж, чесний мужу, — вона до начальника так ще сказала, —
170 Щире спасибі прийміть, що не раз ви були мені батьком“.
Тут на коліна вона прилягла побіля поліжниці,
І цілувала її всю в слезах, та-ж шептала: „Простибі!“
Але до Германа ось тут промовив, начальник так гідний:
„Справді, мій друже, вас слід до хазяїнів добрих числити,
175 Дбалих про те, аби дім їх провадили люди порядні.
Часто видав я, що хтось оглядає волів або коней
Або овець при торзі та виміряє аж надто докладно;
Та чоловіка, що все те держить, коли добрий і гідний,
Та розор'яє й розсина, як неміло береться до діла,
180 Того приймають у дім на трафунок припадку сліпого,
Жалують потім не раз необачного поспіху свого.
Та ви розумний мабуть, бо дівчину ви вибрали осьде
Чемну та браву, щоб вам і батькам вашим в домі служила.
То-ж бережіть її, доки в службі вона у вас буде,
185 Її певно не буде вам жаль за сестрою, баткам за дочкою“.
Многі зішлися за той час свояки поліжниці та близькі,
Поприносили хто-що і придбали їй ліпшу квартиру.
Всі вони вчули, куди Доротея піде, та бажали

- Герману всього добра, і їй також щасливої долі.
- 190 „Бо“ — шептав там не один до свого товариша в ухо, —
„Як із хазіяна він стане мужем їй, буде щаслива“.
Герман по тому узяв Доротею за руку й промовив:
„Йдїм уже! Хилить ся день, до місточка-ж далека дорога“.
Живо гуторячи тут обіймали жінки Доротею.
- 195 Герман її потягнув; вона-ж їм позововлення слала.
Та тут із криком страшним і плачем її вхонили дїти
Спідницю, і ані руш не пускали другу свою матір.
Але одна та друга з жінок стала дітям казати:
„Тихо, дїтки! Вона йде до місточка і принесе вам
200 Медяників та булок, що ваш братчик отсей вам замовив.
Як його бузько колєсь нїсє до мамі попри цукорню.
Вскорі побачите їх у прекрасних золочених звитках“.
Тут відпустила її дїтворя, й повів її Герман з собою
З частих обійм з між жінок; що з далека махали хустками.

VIII. Мельпомена.

Герман і Доротея.

- Йшли так обоє вони напроти з надучого сонця,
Що западало у глиб, у грізній бурливій хмарі
І з поза них тут і там наче позирки тії огинеті
Кидало світла снопи лиховісно на поле розлого.
- 5 „Щоб лиш та буря грізна“, — сказав Герман, — „та не принесла
Граду та зливи в ту ніч, бо всі засїви гарно доходять“. [нам
Тут-же й обоє раділи вони, на високе, хвилястє жито
Дивлячись, поперек нив ідучи, що їх майже вкривало.
І відізналась тоді до провідника свого дівчина:]
- 10 „Добра душе, якій я за ту вдячна щасливу пригоду.
Що мені захпєть дає, коли вигнанцям грозить негода!
Виясни передовсім, щоб могла твоїх рідних я знати.
Так як з усеї душі я бажаю служити їм вірно.
Бо-ж коли пана хто зна, може лекше йому догодити,
- 15 Знаючи всякую річ, яку він за важнійшу вважає
І яку він би хотїв мати зроблену по своїй мисли.
Отже скажи мені те, як з'єднать твого батька та матір?“
І відповів їй на те молодець добродушний розумно.
„Правду сказала святу, ти розумна, уважлива дівчино,
- 20 Що передовсім мене про рідні мої вдачу питаєш.
Дармо я доси старавсь услужити вітцєви до вгоди
Про господарство його дбаючи, як-би такп про власне.
Рано чи пізно рілю обробляючи та виноградинок.
Матір я задовольив, бо мій труд вона вмїла цїнити:
- 25 Їй ти певно будеш наймиїїїшою поміж дївками,
Як будеш дбати про дїм, мов-би про своє власне ти дбала.
Але отець не такий, бо й на зверхні позорп вважає.
Добра дівчино, мене не вважай нечутливим, холодним,

- Що свого батька тобі я чужій оттаким відкриваю.
30 Се, присягаю тобі, перший раз таке слово у мене
З уст вириваєть ся, бо не привик я пусте говорити;
Але ти з серця мені добуваєш найбільше довіре.
Дещо оздобил мій добрий отець у життю вимагає,
Зверхніх любови ознак домагаєть ся він та пошани;
35 Тим то він може-б волів навіть гіршого в службі держати,
Як би лиш знав ся на тім, а на ліпшого був би сердитий.
Втішно на те відрекла і при тім по темнійчій стежці
В двоє скоріше пішла зі зворушенням легким у серці:
„Надіюсь, що їх обох я задоволити зумію.
40 Вдача бо мамі твоєї зовсім до моєї подібна,
Тай одягать ся незгірш я від молоду вже привикала.
Наші сусіди Французи в давніших часах уважали
Дуже на чемність; вона необхідна була як дворянству,
Так і міщанам, а навіть селянам, і кожний у своїх
45 Вціплював добрий звичай. І у Німців по той бік звичайно
Діти у ранці йшли цілувать тата й маму у руки,
Доброго дня зичить їм, і весь день поводили ся чемно.
Все, що навчила ся я й до чого від молодости звикла,
Що мені з серця пливе, твоім старим віддавать-му.
50 Але хто скаже мені, як з тобою вести себе маю,
Однинаком у батьків і будучим господарем моім?“
Ось як сказала вона, і вони дійшли власне під грушу.
Пішло на небі яснів повний місяць промінням сріблястим;
Смеркло ся вже і погас сонця відблиск остатній на небі.
55 А перед ними лежав увесь світ як дві маси ворожі;
Світло блискуче як день і темрява невидної ночі.
В тіні кріслатого дерева Герман із радістю в серці
Дружнє питання почув на тім місці, що з давна любив він,
Що ще сьогодні його за вигнанкою бачило сльози.
60 І на хвилину спочить він сїдаючи вхопив за руку
Любу дівчину й сказав, почуттю своему волю даючи:
„Най твоє серце тобі скаже се, а ти йди за ним вільно!“
Більш ані слова не міг він сказати, хоч яка та щаслива
Хвиля була; острах він почув, що почув відмову.
65 Ах, а на пальці її він чув перетїнь болючий-пекучий.
Довгу хвилину ось так вони мовчки просидїли обік.
Перша дівчина зняла річ і рекла: „Як-же гарне
Місячне світло отсе! Воно ясне, як божая днина.

- В місті там бачу доми виразнісько й просторі подвіря.
70 В піддашку онде вікно; так здаєть ся, счислила-б і шиби.“
„Те, що ти бачиш,“ — сказав, дух у собі сипляючи Герман, —
„Наше помешканне то, до якого тебе я проваджу,
А те вікно там — моє у малій на піддашу кімнаті;
Може й твоім воно буде, бо ми робимо зміни у хаті.“
75 Наші усі ті поля, що достигли під завтрішнє жниво.
В тіні тут мем спочивать і полуднувать в лїтній роботі.
А тепер нумо у низ! Через виницію та огороди
Підемо, бо вже адн, надтягає бурлива хмара,
Блискавки в ній миготять, незабаром і місяць закриють.“
80 І вони встали й пішли у долину по полю по-через
Жито високе, і їх веселила та ясність нічна.
До виноградів дійшли й тут уже заховали ся в пїтьму.
Й він проводив її у долину по плитинних сходах;
Сходи з нетесаних плит вели круто у низ до альтани.
85 З-вільна ступала вона, руки держачи на його плечах;
Крізь густе лисття мигтів блідий місяць промінням на неї,
Поки за хмарою щез полишаючи парочку в пїтьмі.
Бережно муж підшправ молоду, що йшла вище нього;
Але не знаючи стежки та ступнів нетесаних сходів,
90 Кроком хибляла вона, спотикнулась і мало не впала.
Спішно та зручно простяг свою руку юнак догадливий,
Милу підняв у гору; вона злегка схитнулась до нього.
Груди припали в обох до грудей, а лице до лица. Так стояв він
Через хвилину мов стовп, себе здержавши силою волі;
95 К собі її не притис, лиш опер ся він тяжкості тіла;
Та почув любий тягар, і почув теплоту її серця,
Віддих її запашний, що дихнув йому просто на груди.
Двигнув із мужнім чуттем героїчну величність жіночу.
Та вона скривши свій біль, так промовила слово жартливе:
100 „Се значить прикрість якусь, — так говорять бувалі люди,
Як кому при вході в дім недалеко нога спотикнеть ся.
Справді бажала-б собі я знаку щасливішого троха.
Станьмо тут троха й спічнім, щоб тебе не зганили старії,
Що ти культураву слугу їм привів й будеш кецький господар.“

ІХ. Уранія.

Вигляд.

- Муш, що щирій любові так сприяє радо, що й досі
На його шляху вели удалого хлопця й на груди
Милу притисли йому ще поперед заручин дівчину.
Допоможіть і тепер сполучити кохану пару,
5 Хмарн розвійте як стій, що над щастем їх ось навпають.
Але скажіть перед всім, що тепер відбуваєть ся в домі.
Нетерпеливо вийшла третій раз уже мати паново
Поміж мужів у покій, відки лино-що зажурена вийшла,
Кажучи: „Бура ось-ось надійде! Місяць раптом затьмילו.
10 Сина нема як нема, а така темна ніч небезпечна“.
Зганила друзів тоді, що з дівчиною не говоривши,
Не розпитавши її так поспішно розстали ся з сном.
„Не погіршай ще зла!“ — відповів знеохочений батько. —
„Бачиш сама, й ми ждемо у непевності тут та тривозі!“
15 Але спокійно почав тут сусід сидючи говорити:
„В час неспокійний такий я покійному татови завше
Дякую, що ще в моїх молодих літах вирвав у мене
Нетерпеливості корінь оттак, що ні гич не лишив ся,
І дождати навчив так, як жаден філософ не-може“.
20 „Ну-ко“, — сказав пан-отець, — „яку штуку вдав з вами ваш бать-
„Радю се вам оповід, бо се й кождий на ум може взяти, —“ [ко?]
Так відізав ся сусід. — „Хлопцем ще у педілю стояв я
Раз нетерпеливо ждучи, поки повіз під браму заїде,
Що ним поїхати ми мали там до криниці під липи.
25 Та повіз не надїздив. Наче лисичка бігав я швидко
Сходами в гору і в низ, до дверей, до вікон заглядав я.
Руки свербіли мої і я дринав столи з нетерплячки,
Стукав і скрізь тупотів, і мені вже на сльози збиралось.

- Все те спокійний отець оглядав, та коли я нарешті
30 Майже дуріти почав, він узив мене тихо за руку.
Тихо підвів до вікна і сказав таке слово важливе:
Бачиш он там столяря на сьогодні заперту робітню?
Завтра відчинить її, загуляють в ній гнїлі та пилі,
І так від ранку піде в них робота невпинна до ночи!
35 Але подумай отсе, що настане колись такий ранок:
Буде трудить ся столяр і челядинки всі його шпильно,
Ладить для тебе труну, аби скоро та справно скінчити
І дощаний дощик той принесуть сюди руки робучі,
Що нетерпеливих усіх і терпеливих до себе приймає
40 І до спокою кладе під свою там тісеньку покрівлю.
Все те я духом бачив в той час, немов би творилось:
Ось там збивають дошки, приготують чорну фарбу...
Сїв я спокійно тоді, і на повіз чекав терпеливо.
І коли нині тепер нетерпеливо гоняють ся ждучи
45 Тут і там, все та труна вириває у моїй уяві“.
З усеїм рик пан-отець: „Ся зворушлива смерти картина
Мудрих не страшить, кінцем не являєть ся те-ж для побожних,
Мудрого пре до життя, працювать його вчить ненастанно,
Але побожних скріпля благ будущих надїєю в гору.
50 Смерть їм обом, се життя Вам отець не потрібно
Хлопцю чутливому дав у труні образ смерти у смерти.
Треба вказать молодим дар безцінний дозрілого віку,
Але старому красу молодих літ, щоб вічний круг світи
Їх веселив і життя у життя довершалось щасливо“.
55 Тут отворили ся двері, вийшла в них прекрасная пара
Ахнули з дива усі, здивували ся родичі дуже
Ростови нани, що був майже ростови Германа рівний.
Навіть здало ся, що двері за надто тісні для проходу
Тих обоїх молодят, що від разу вступили в пороги.
60 Герман представив старим її смил прудкими словами:
„Ось та дівчина“, — сказав, — „яку в домі бажали ви мати.
Тату коханий, прийміть її добре, — вона того варта.
Любая мамо, сейчас розпитайте її про хазяйство,
Щоб ви побачили, як вона варта вам близькою бути.“
65 Швидко відів він потім пан-отця добротливого на бік
Мовлячи: „Отчику мій, допоможіть мені в клопоті моїм
І розв'яжіть той вузол, що мені його й рушити лачно.
Я-ж сю дівчину привів не засватавши як наречену.

- А вона вірить, що йшла лиш на службу в наш дім, — то-ж
70 Ще розізлить ся й втече, як про сватання їй пагадаєм. [бою ся,
Але рішій се як стій, щоб вона не лишала ся в блуді
Довше, й самого мене не томила ще довше непевність.
То-ж поспішіть і вкажіть свою мудрість, яку ми шануєм“.
Зараз-же тут па-потець обернув ся до зібраних живо,
75 Але промова вітця вже на жаль затрівожила дуже
Душу дівчини. Бо він недогадливий в добрій надії
Випалив зразу такі жартобливі слова та веселі:
„В те мені грай, сину мій! Мене тішить, що й син мій та має
Смак несогірший, такий, як і батько мав свого часу.
80 Все я найкращу водив у танок, і нарешті найкращу
В дім свій привів як жену, — се була твоя матінка любя.
Бо по дівчині, яку вибрав чоловік, зараз видно,
Що в ній за дух і як він свою власну вартість шанує.
Але не довго мабуть ти з рішенням вагала ся, доню,
85 Бо мій син справді такий, що не тяжко для нього рішій ся“
Герман і чув і не чув ті слова; він затряс ся всім тілом
І похолов, а на всіх залягло враз важке мовчання.
Але вродливе дівча, що в словах тих відразу відчуло
Насміх, образу тяжку, що до дна аж душі досягала,
90 Стануло і облизлось румянцем, що на щоках по вуха
Їй спалахнув; та без слів кілька хвиль вона так простояла.
Потім, не могучи біля свій укрити, рекла до старого:
„На привітання таке мене син ваш і не приготував,
Бо вас представив мені як порядного горожанина.
95 Надюсь, що я стою перед мужем освіченим, правим,
Що вміє добре знайти ся і належну честь кожному дати.
Але здасть ся, що в вас милосердя нема до бідноти,
Що перейшла ваш поріг і бажає служити вам вірно;
Бо не сказали-б мені ви з таким гірким насміхом тее,
100 Як я далеко стою і від вас і від вашого сина.
Певно, я вбога прийшла у ваш дім, і з маленьким клуночком,
В вашу веселу сім'ю, що в безнеї жне й безтурботно;
Але я знаю себе й відчуваю свій стан проти вас всіх.
Чи-ж благородно, що ви зараз насміхом вдарили в мене,
105 Що від порога мабуть віджене мене з вашого дому?“
В страху тут рушив ся син і моргнув пан-отцеві благально,
Вдати ся скоро в ту річ і розсїяти помилку прикру.
Зараз устав пан-отець і побачив дівчини сердечне

- Зрушення, здержаний біль, на очах же блискучій сльози,
110 Та повелів йому дух не відразу розплутати діло,
Але на пробу іще взяв дівчини зворушену душу.
І він до неї сказав спокусиві слова ось які:
„Певно, чужа дівчино, не роздумала ти відповідно,
Коли спішила рішій, до чужого на службу вступити,
115 Що значить в дім увійти, що стоїть під хазяїна властю.
Де одна згода ріша твою долю на протязі року.
І одно слово тебе вяже много в тім році терпінні.
Бо-ж не найтяжача річ в службі втомлення та бігання,
Ані горячий той піт в ненастанній роботі пролитий,
120 Бо-ж із слугою у раз звик робити й діяльний господар.
Але найтище терпій примхи нава, що несправедливо
Ганить, і сього й того вимага, сам у собі непевний.
Тяща сердитість жінок, що сварять ся за кождо дрібницю,
Тяща дітей пустота, дїтські вибірки й дїтська нечемність.
125 Все те не легко зносить, але все слуга мусить сповняти
Скоро та справно, та ще й без сердитости та без бурчання.
Але здасть ся, що ти не здаєш ся, коли жарт батьківський
Так тебе тяжко діткнув; хоч се дуже часто буває,
Що клять з дівчини старі тим, що їй уподобав ся хлопець“.
130 Так він сказав, і вона гнеть відчула значіння промови,
І не вдержала себе; проявилось чуття в ній могутнє,
Грудь піднялась, і з грудей підняло ся глибоке зітхання.
І відповіла як стій проливаючи сльози ясні:
„О, та не знає мабуть той розумний, що в болю нам хоче
135 Радить, як мало його зимне слово потрапить влекшити
В серці терпіння, що нам насплає висока доля.
Ви тут щасливі собі й втішні, й жарт вас не може ранити,
Але у хворого біль викликає і дотик найлекший.
Нї, не поможе мені, хоч би я й удавати навчилась.
140 Най виступає сейчас, що пізнійше-б мій біль побільшило
І щоби мене в тихо жручу недолу вігнало.
То-ж прощайте всі тут! Я не лишу ся в вашому домі,
Геть заберусь і піду своїх близьких убогих шукати.
Що їх лишила в біді, собі вибравши лишню долю.
145 Се в мене рішено вже, і тому я вам можу признати
Те, що у серці своїм я-б пнакше на все заховала.
Гірко діткнув мене жарт пан-отця, не тому, що я горда
Й надто чутлива, як се неповинно у служниці бути;

- Але їй Богу тому, що у серці чуттє ворухнулось
150 До молодця, що веїм нам поратівником нині явив ся.
Як на дорозі мене він покинув, то з думки моєї
Він не сходив, і мені все ввижалась щаслива дівчина,
Що може в серці своїм він ховає її як наречену.
А як зустрів він мене при криниці, то вид його втішив
155 Так мене, мов-би мені який ангел із неба явив ся.
Радо пішла я за ним, коли він мене в службу наняв лиш,
Та мов серце мені говорило — признаю твердо —
Йдучи сюди, може я колись можу його заслужити,
Як у вас дома зроблюсь необхідною помічницею.
160 Ах, та тепер тільки я бачу всі небезпеки, в які я
Впала приїшовши сюди жити так близько з таємно коханим
Я почуваю тепер, як далеко убогій дівчині
До молодця з богачів, хоч була-б вона й найпорядніша.
Все те сказала я вам; аби серце моє ви пізнали,
165 Що лиш припадок вразив, та мене знов привів він до тям.
Сего-ж бо мусіла ждати я, ховаючи скриті бажання,
Що незабаром у дім приведе він собі наречену,
І як могла-б я тоді виносити таємні болі?
Щастєм була мені осторога й щасливо відкрила
170 Тайну у груді моїй ще тепер, поки лік є на лихо.
Все те сказала я вам. А тепер хай ніщо мене в домі
Тім не спиня, де стою засоромлена лиш та тривожна,
Визнавши явно любов і свою перозумну надію.
Ані та ніч, що вкрива усю землю тяжезною тьмою,
175 Ні гуркіт грому, який чую вже, не задержить мене тут.
Ані уливний той дощ, що на дворі так сильно лопоче,
Ані рев бурі. Все те я зносила нераз у сумному
Вигнанню нашому, де вороги ще гонили нас заїї.
І я виходжу тепер, як нераз виходити привикла,
180 Гімна струєю часу, полишаючи все за собою.
То-ж прощайте! Не час довше гаять ся. Все вже скінчилось".
Мовила так і назад до дверей подала ся скванливо,
Свій тлумачок, що сюди принесла, держучи під пахом.
Вхопила мати нараз обома раменами дівчину
185 І обіймаючи стан, з чудом-дивом отак закричала:
„Гов, а се що таке знов? І по що ті даремні сльози?
Ні, я не пушу тебе! Та-ж ти, суджена мого сина".
Але підняв ся отець із обуренням і на дівчину

- Силакану скоса зирнув і промовив слова неласкаві:
190 Ось що нарешті мені за мою поблажливість велику
Прикрість найгірша паде саме в час, коли день закінчив ся.
Бо не люблю наді все сліз жіночих і пристрасних криків,
Де хоч лиш дрібка ума все-б могла до ладу допровадити
Годі мені довше ще на ті фохі та шльохі глядіти.
195 Що лиш замішання там викликають звичайно й безрадієсть,
Угомоняйтесь самі, а я йду до постелі. Добраніч!"
І обернувшись як стій і подав ся до спальні своєї.
Де було ліжко, в яким він привик враз із жінкою спати.
Але вдержав його син і благаючи ось що промовив:
200 Тату, не кванте ся так і не майте гніву на дівчину!
Я тільки винен всьому, що замішання тут учинилось,
Що неждано пан-отець побільшив його підступом своїм.
Мовте, пан-отче! Я-ж вам все повірив у своєму ділі!
Не побільшайте гніву та тривоги! Зробіть кінець всьому!
205 О, бо не мав би до вас на будуще я стільки пошани,
Як би злорадно ви тут поступили, не чесно й розумно!"
Тут усміхнувшись пан-отець і промовив поважно й весело:
„А яка мудрість могла те прекрасне признание у сеї
Доброї панни добуть і відкрити нам так її душу?"
210 Чи-ж не відразу твій страх відминив ся у розкіш і втіху?
Мов і признай ся ти сам! Бо чи треба чужих ще пояснень?"
Вступив Герман і їй ті слова щиро-дружні промовив:
„Мила, не жалуй тих сліз, ані того хвелевого болю,
Бо вони щастє моє доповнили, й твоє як бажаю.
215 Дівчину гарну отсю з чужини не на службу наймати
Я до криниці прибув, лиш свою їй любов обаявити.
Ах, та несмілий мій зір не міг бачить прихильності в твоїм
Серці, а бачив лише чуттє приязни в твоїх очницях,
В зеркалі тім водяниім, де впалясь ми в тихій криниці.
220 В дім запровадить тебе, се вже щастя була половина.
Та доповнила його ти тепер! Будь щаслива на віки!"
Тут позирнула вона зі зворушенням теплим на нього,
Не боронила обняти себе й поцілувати, довершити
Втіх, що парі закоханим певність дає на будуче
225 Щастя в життю, що в ту мить видаєть ся їм быть безконечним.
Іншим уже пан-отець пояснив, як усе те зложилось.
Але дівчина прийшла до вітця, поклонилась чемно,
Й щиро у руку його цілувала, хоч він не давав їй,

- Мовлячи: „Татку, простіть, що я не догадавшись нічого
230 З болю сплакнула й тепер в друге плакати мушу з утіхи!
Вибачте теє чуттє і простіть, також теє другеє,
Щоб я отямилася в щастю, що тут віднаходжу.
Перша та прикрість, якій мов змішане було виною,
Хай і остання буде! На що служниця зобов'язалась.
235 Те вам у вірі й любові додержати припікає невістка.“
Зараз в обійми її взяв отець укриваючи сльози,
Мати-ж прихильно прийшла та її цілувала сердечно,
Руки стискала; обі вони плачучи тихо стояли.
З поспіхом тут ухватив пан-отець догадливий та мудрий
240 Руку вітця і стягнув йому з пальця той перстінь вінчальний.
Що не так легко зійшов, бо вріс троха у палець товстенький.
Потім від матері взяв її перстінь, дітей заручити,
Мовлячи: „Ще раз нехай золотих отсех перстенів спла
Зв'яже спх двоє людей, як старих вона добре зв'язала.
245 Сей молодець почува щпросердну любов до дівчини,
І вона те-ж признає, що пожадане з ним їй подружжє.
То-ж обручаю вас тут і благословлю на будуче
З волею ваших батьків, при свідоцтві отсего сусіда.“
І поклонився сусід і від себе сказав добре слово.
250 Але коли пан-отець надівать став на палець дівчини
Золотий перстінь, уздрів на нім инший і задивувався
Так, як і Герман, що вже при крипниці вчув страх його
І усміхаючи ся, запитав він дівчину жартливо: [вздівши
„Як? Заручаєш ся вже другий раз? То щоб перший
255 Твій наречений не став перед вівтарем і не зірвав шлюб“.
Та відповіла вона: „О, позвольте хвилину пожити
Спомином тим! Бо варт того той добрий і милий
Що відіздичи мені його дав і вже більш не вернув ся.
Все я прочула, коли нагло в ньому любов до свободи
260 Вибухла й хіть у нових та не наших відносинах жити.
Як до Парижа подавсь, та тюрму там і смерть ізнайшов він.
„Жий-же щасливо!“ — сказав, — „а я йду, бо тепер усе в руху
В світі цілім, і усе розпиргаєть ся скрізь перед нами,
І найміцніших держав захиталось твердій основі,
265 Власність відходить на бік від властителя давнього, рветь ся
Друг від друга; оттак і любов відступає від любови.
Я покидаю тебе, і хто зна, чи стрінемо ся ми ще
Знову колись? Може се межі нами розмова остання.

- Правду говорять: „Усяк чоловік чужинець лиш на світі“ —
270 Більше тепер ніж коли чужинцем із нас кождий зробив ся.
Наша земля вже не наша; ідуть скарби в руки чужії,
Золото й срібло мов лід тає з форм усвячених та давніх;
Движеть ся все, мов би світ із порядку старого
В хаос вертає ся та тьму, щоб новий якпійсь вигляд прийняти.
275 Будь мені вірна, а як стрінемо ся колись ще наново
На сего світа руїнах, то творам будем новими,
Вільним життєм заживем, незалежним від примхотей долі.
Бо що-ж стане в'язать ще тих, що прожгли те время?
Та коли вийде не так, і мені не судилось щасливо
280 Вибить ся з тих небезпек та тебе колись в щастю обняти.
То заховай образ мій, хоч неясний, у памяти твоїй,
Щоб не забракло тобі в щастю й горю відваги святої!
Як у новеє житло, в нові зв'язки введе тебе доля,
То проживай в гаразді, де тобі буде суджено жити:
285 Хто тебе любить, любив його чисто і вдячна будь добрим.
Але й тоді не ступай надто твердо хиткою ногою,
Бо життю грозить усе біль подвійний нової утрати.
Свято держи кождий день, та життя не слід вище цінити,
Як всяке инше добро, бо добра всі злудні та минуці.
290 Так він сказав — і його я не бачила більше ніколи.
Потім я стратила все й споминала слова ті частенько,
І споминаю й тепер, коли гарне любов мені щастє
Тут приріка й відкрива перед мною найкращі надії.
О, вибачай, друже мій, що я навіть при раменні твоїм
295 Вся ось тремчу! Так моряк, що на сушу ступив після бурі,
І на найтвердшій землі себе певним ще не почуває“.
Так говорила вона і заткнула той перстінь при другім.
Та наречений сказав у зворушенню мужім та щирім:
„Хай тим сильнішим буде зв'язок наш, Доротеє, в загальнім
300 Розрұсі! Будемо враз ми держать ся і твердо стояти.
Кріпко тримати свої добра гарні в посіданню певнім.
Бо чоловік, що в хиткий час і сам захитаєть ся в собі,
Збільшує тільки напасть, шпирить лихо все далі та далі.
Та хто на своїм стоїть, той і світ собі творить для себе.
305 Нам, Німцям, не випада сей страшний рух провадити далше,
Ані під впливом його подавати ся в сей бік, то в той бік.
„Ось поки наше!“ — скажім, і на тім також твердо постіймо!
Бо здобувають усе славу стійні й рішучі народи,

- Що йдуть за Бога на бій, за закон, за рідню та подружжя,
310 Хоч би у бою таким дружно стоячи й голови клали.
Ти ось моя, і тепер все має мені блище, як досі
І не в тривозі хочу та в журбі се держать і вживати.
Але в відвазі та силі. Коли-ж нам тепер або в будучім
Ворог загрозить, я сам візьму в руки і иншим дам зброю.
315 Скоро я певний, що ти, знайдеш дім і родителів любих,
О, то без страху свою грудь усім ворогам протиставлю!
І як би кождий гадав так, як я, то стояла-б нас сила
Супроти сили і ми всі жили-б у святому спокою“.

*Переклад писано в дні 14 надоліста 1912 до 20 січня
1913 року.*

ПРИМІТКИ.

Сюжетом до написання „Германа і Доротеї“ послужило Гетови оповідання Г. Гекінга н. з. „Vollkommener Emigrationsgeschichte von denen aus dem Ertz-Bisthum Salzburg vertriebenen... Lutheranern“ (Франкфурт. 1734), в якому розказується про прогнання протестантів із Зальцбурга по причині релігійної нетерпимості. Гете змінив місце акції і переніс на національно-політичний ґрунт німецького, маломіщанського життя з кінцем XVIII століття. До написання поеми забрався поет в 1796 році, а в жовтні 1797 р. була вона вже в руках німецького громадянства; як раз в часі мирових переговорів у Кампо-Форміо (17. жовтня 1797), через що назвав поет свій твір „мировим дарунком“ для німецького громадянства, а можливо, що й переклад буде таким вістуном європейського миру, послі кривавої сьогочасної світової хуртовини.

До речі замітимо, що першим перекладом „Германа і Доротеї“ був переклад Єнса Шміта на данську мову (fordans ket og omarbejdet): — в рік пізніше переклав її на французьку мову Павло Бітоб, у два роки відтак переведено на англійську, опісля на шведську, португальську, латинську (пер. Фішер в 1822 р.), грецьку (пер. А. Дур 1823 р.), гебрейську, російську (пер. Фет), єспанську і майже на всі європейські та славянські мови. а отже, чп не на останку, появляється твір німецького генія на українській мові, в перекладі пок. д-ра Івана Франка.

„Що до повстання могого перекладу“ — писав др. Франко в примітках до „Германа і Доротеї“ — „зазначу, що ще в 1903 р. я одержав рукопис перекладу цієї поеми, докананого тодішнім студентом львівського університету, д. Ярославом Гордицьким. Не маючи тоді часу зайнятися тим перекладом і порівняти його з оригіналом я відложив його на бік і він пролежав між моїми паперами аж до кінця минулого року (до 1912 р. прим. І. К.). Трапилося, що мій товариш д. В. Гнатюк звернув мою увагу на потребу перекласти „Германа і Доротею“ на нашу мову, і тоді я при помочі могого сина Андрія віднайшовши рукопис д. Я. Гордицького, почав поправляти його. Але зараз показалося, що ті поправки виходили на новий переклад, раз тому,

що д. Гординський укладаючи українські гексаметри не вважав на властиву тому розмірови цезуру, а у трудніших місцях розширював переклад так, що звичайно на 10 рядків оригіналу в його перекладі виходило 11 або 12 рядків. Прийшовши отак поправляючи його рукопис до половини поем, я нарешті покинув невдячну роботу порівнювання чужого перекладу з оригіналом, і продіктував другу половину вже зовсім самостійно, лиш деколи заглядаючи до рукопису д. Я. Гординського. Зазначу, що в своїм перекладі д. Гординський подавав скрізь наголоси над словами, призначаючи його мабуть для шкільного вжитку. Я не вважаю потрібним робити це в своїм перекладі, і даю наголоси тільки в тих рідких випадках, де наголос може бути сумнівний і давати чпачеві привід до непорозуміння.

Видавши переклад вел. покійника, редакція „Всесвітньої Бібліотеки“ звернула ся до Вп. проф. Юрія Рудницького з проханням, щоб він як германіст переглянув ще раз манускрипт, евентуально поправив деякі гексаметри для досягнення метри, а коли треба переставити слова Франкового перекладу для осягнення властивої цезури, щоб це і зробив. Очевидно — всі важливіші поправки проф. Ю. Рудницького зазначаємо на властивих місцях, поминаючи тільки менші зміни тексту і переставки слів, які незазначено в „примітках“.

Вступна елегія, (стор. 1—2).

Приготовляючи до друку „Германа і Доротею“ зладив пок. др. Франко також переклад елегій, що творить вступ до поем Гетого. Вірш 4. Проперцій = Sextus Propertius, римський поет елегій з часів цісаря Августа, був автором чотирох випусків елегій, в яких побіч власних любовних терпінь змалював також тодішнє життя Риму. Гете прямо захоплювався елегіями Проперція, наслідуючи його античний світогляд і форму, у своїх „Римських елегіях“. — 2. Марціал = M. Valerius Martialis, римський поет доби Доміціана, автор численних епіграм, які послужили Гетому взірцем для написання його епіграм п. з.: „Xenien“. — 4. Що вона з Риму в життя радо зо мною пішла = Від часу італійської подорожі почав ся в творчості Гетого зворот до класичних взірців. (Примітка Івана Франка). 6. догма = основне правило науки або віри. — 7. конвенанс = прийняті товариські форми у людей добре вихованих. — 9. Музи = богині красивих шук: їх було девять і називали ся так, як пісні нашої поеми: Калліопе, Терпсіхора, Талія і т. д., з яких кожда назирала одну з галузей мистецтва. — 18. Цезар = римський цісар, виступаючи публично клав звичайно на голову лавровий вінець, аби закрити свою лисину. — 19. Лавровий вінок = символ слави; — а з рож вінець = символ домашнього щастя (І. Ф.). — 24. Амор = у Римлян бог любови. — 27. Випем здоровле того, що від назви Гомера підважно нас увільнив = Натяк на наукове

відкриття Фрідріха Августа Вольфа, який в 1794 році у книжці „Prolegomena ad Homerum“, виступив із доказом, що Гомер, як одиниця не існував, і що величчі грецькі поеми „Іліада“ та „Одиссея“ були витвором кількох поколінь і многих невідомих авторів. (І. Ф.). — 36. Славна „Люїза“ = Натяк на заслуженого німецького поета Йогана Генріха Фосса (урод. 20. II. 1751 помер 29. III. 1826 р.), що поперекладав на німецьку мову твори Гомера, Віргілія, Овідія, Горация та інших класиків, а свою власну поетичну діяльність закінчив іділічною поемою з життя німецького, сільського духовенства п. з.: „Luise“ (1784 р.), яку можна вважати попередницею Гетової поеми з життя німецького міщанства „Hermann und Dorothea“ (І. Ф.).

І. Калліопе. Горе й співчуття (стор. 3—8).

Калліопе = муза лицарської пісні і краси, епічної поезії, зображена з табличкою і рильцем до писання. — 7. картаповий = (німецьке „Kattun“) рід бавовняної матерії; — халат = довга верхня одіж, у Арабів та Жидів. — 14. У першій: їди й пиття дещо. — 36. сурдут = (франц. „Surtout“), короткий верхній одяг. — 36. бекеша = довге верхнє одінне, шнурована на малярський спосіб, довга шуба. — 47. У першій: зvezди вже. — 56. карита, змайстрована в Ляндау = великий повіз до подорожі, з сидженням по середині на чотирь особи. Перший раз з'явив ся в такому повозі австрійський пісар Йосиф І. (в 1702 р.). — 86. Справлено. У першій: Що в нешкідливий наклін наділила їх мати природа. — 110 = алітерація. Такі повторювання того самого звука (пр. і. іше) на початку кількох слів в одному вірші = знаходимо в „Германі й Доротеї“ часто, передувсім в Гетого „Всіляких поезіях“. — 128. І клункі = в першій: тлумачи. — 146. У першій: юрба-ж перла всіх. — 160. кімната = в першій: саля. — 168. справжні = в першій: настоячі; — зеленкувати „Римляни“ = боклаті, великі, звичайно зелені або смагляво-золоті чарки до вина, які у Німців передувсім уживають ся до репських вин. — 202. „Te Deum laudamus“ = „Тебе Боже хвалимо“, — перші слова латинського гимну благодарного, що його співають в костелі, в часі більших релігійних торжеств. Автором його був св. Амврозій з IV віку по Хр.

II. Терпсіхора. Герман (стор. 9—16).

Терпсіхора = муза танців, зображена з лірою в руці та з вінцем на голові. — 15. У першій: поволі страшно. — 73. сумліно = у першій: совісно. — 89. У першій: Також стареньке срібло; з того досіль не спродав я нічого. — 93. провізор = заступник, перший антикарський помічник. — 95. людина = у першій: чоловік. — 115. Порозходив ся до сіл по шинках та млинках доволічних — Неділю використовують німецькі селяни для поладження

своїх інтересів, йдуть по доволі численних млинах посипати ся млинарув, в який день може хазяїн приїхати до млина змолоти збіжжя. — 152. Страшні = у першій: дикі. — 169. муж = в першій: мушпа. — 175. дукат = золотий гріш, червінець. — 183. клунок = у першій: тлумок. — 213. У першій: вони пізнали ось мою добру волю. — 223. Паміно і Таміно = Так зветь ся любовна пора героїв з опери Моцарта „Die Zauberflöte“ (Чародійна сопілка), яку пораз перший виставлено у Ваймарі 16. червня 1794 р. Пісня спонуляризувалась так, що її співано по міщанських домах Німеччини.

III. Талія. Горожани (стор. 17—19).

Талія = муза драматичної штуки, комедії, — зображувана зі зеркалом в одній а з маскою в другій руці. 5. аби син не такий був як батько, лиш лїпший — Наведені слова нагадують молитву Ректора, щоб його син Астіанакс „був куди крашій від батька“. (Пор. Гомера „Іліяду“ — в перекладі Петра Байди. Рансодія VI. 480). — 11. праця = у першій: рідня. — 23. Штраєбург = замітний тим, що був з давня фабричним містом о незвичайно добрій сполучі каналів Рену, Ілю й Марне. — Франкфурт над Менном = славний своїми ярмарками вже від XIII столїття, як осередок надренської торгівлі і водних доріг Мену, Ельби і Везери. — 24. Мангайм = визначаєть ся простотіиїм вулицями, які перехрещують ся в чимало вузлах прямовісно, пристань кораблів і збірне місце торговців вина. — 48. так слід = у першій: мусмо. — 60. У першій: він добрий був син і заслужив він на те. — 74. так щось = у першій: когрась. — 83. свічадо = озеро. — 94. У першій: із блискучої блєнди. 110. пожовклі = у першій: поміняті.

IV. Евтерпе. Мати й син (стор. 20—26).

Евтерпе = муза музики й ліричної поезії. — 27. висока = у першій: по споховій. — 29. гутеделя = в швабському діалекті зветь ся найстарший син спадкоємець; тут найвчасніший рід винограду. — 32. поєднчі = в першій: однокії. — 33. бува знамените = в першій: походить коштовне. — 35. мускателя = добрий рід винограду, передувсім до їли. — 46. У першій: Бо обі стояли отвором фіртки в низу і в винниці горішні. — 1. Він мабуть повідчпняв. І тому вона виїшла на поле. — 62. у віддалі. звернувшись = у першій: в далечній, обернувшись. — 66. У першій: Сльози обтер, бо було благородне серце у нього. — 74. Тямки = у першій: змислу. — 100. добра = в першій: плоди. — 162. злобою = в першій: пакостями. — 174. на зборах = в першій: на засіданню. — 184. У першій: Без радошів день за днем. — 188. офіцїна = бічна частина дому, робітня (в антиї). — попід причілки = у першій: при самих бантах. 229. один до одного = у першій:

один до другого. — 231. Тому = у першій: отже. — 251. У першій: Мовчки зішли до долу.

V. Полїгмнія. Космополїт (стор. 27—33).

Полїгмнія = муза ліричної пісні, вимови й музики, яку представляєть ся з лірою в руках. — Космополїт = чоловік, що уважає весь світ своєю вітчизною. — 18. найближчі = в першій: рід. — 35.—36. У першій: Що хоч спростога мала, звичайно за багатим гонять ся. З вищим рівнять ся, а вже особливо жінки та дівчата. — 83. Festina lente = латинська пословиця: спіши ся поводи. — 87. там пізнаю = у першій: і спробую. 88. У першій: І розпитаю людей із якими вона проживає. — 109. У першій: аж уста отворив син від дива. — 174. У першій: голова виразета й овална. — 176. У першій: Понїше ставка йде в рясах фалдах її спідниці снїя. — 197. У першій: До сварючих приступив. — 205. Пропущено: як братя — милосердя. — 212. Живить ся = у першій: живють. — 220. любої хати = у першій: благої оселі.

VI. Кліо. Конець столїття (стор. 34—42).

Кліо = муза історії. — 30. Грація = богиня принади. — 35. пожаданих шлюбів = у першій: пожаданого звязку. — 42. давали = у першій: губили. — 63. страхїте = в першій: нестям. — 132. У першій: Вона ляльочку вже сповила. — 137. Онис скидаєсь = в першій: трафляє. — 139. жабот = прикраса з коронки, укладена в фалди. — 158. Статнее тіло таке заховає напевно і душу чистою = порів. з латинською пословицею: mens sana in corpore sano (здорова душа в здоровому тілі). — 179. У першій: І відповів: Ся вже вам знана. — 237. сумніви всякі = в першій: сумніви й тут. — 246. У першій: Не їдьмо туди в цвал а то буде нам сором. — 282. Зір простодушний очей її чорних = Гете кохав ся в чорних очах: такі очі дає він Лїотїї „Вертера“, Міньонї і Доротеї. — 291. У першій: Через виноградинки наш понїше неї.

VII. Ерато. Доротея (стор. 43—48).

Ерато = муза любовної пісні. — У першій: І пішла сходати в верх, послїдував Герман коханий. — 127. двацять мушпи = Число 20. було у Гетого сакраментальним числом. І так Вертер говорить в одному листі про віддалі на двацять кроків („Терпіння молодого Вертера“). Алекс від Дорі мешкав на віддалі двацять метрів („Alexis und Dora“), містечко, в якому живе герой нашої поеми — відбувалось перед двацять роками і т. п. Число двацять любить і вживає часто Гомер (пор. „Одиссея“, 14, 98; 19, 222; 20, 158, і т. д.). — 199. принесе = в першій: понаосить. — 201. У першій: І до вас верне вона у прекрасних стижках золочених.

VIII. Мельпомена. Герман і Доротея (стор. 49—51).

Мельпомена = муза трагічної поезії, представлена з маскою в руці. — 74. У першопіс: бо ми перемінимо в домі квартири. — 93. Так стояв він — у перв.: стояв — нема.

IX. Уранія. Вигляд (стор. 52—60).

Уранія = муза астрономії з глобом в руці. — 2. хлопця = в перв.: молодця. 8. зажурена = в перв.: зтурбована. — 18. ні гнч = нічого (пор. Номиса „Українські приказки, прислів'я та інше“. Спб., 1864, № 5951). — 25. джичка = в перв.: вівірка. — 52. молодим = в перв.: юнаку. — 53. У першопіс: аби вічний круг той. — 101. клуночок = в перв.: тлумочок. — 202. неждано = в перв.: незнайко.

Важніші українські переклади творів Йогана Вольфганга Гетого.

I. З драматичних творів:

Іфігенія в Таврії. Драма в 5 дійх. Переклав Василь Ріленко. Накладом перекладчика. У Львові, 1895, 8°, 64 стор. — Ціна 60 сот.

Прометей. Драматичний уривок. Переклав Максим Славинський. В альманаху: „Терновий вінок“. Київ, 1908, стор. 31—48.

Фавст. Трагедія. Часть перша. Переклав др. Іван Франко. Заходом і накладом редакції „Світ“. Львів, 1882, 8°, XIII+222+1 стор. Понадто переклав др. Франко з другої частини третій акт п. з.: „Гелена і Фавст“ додаючи до неї річеві пояснення (Львів, 1899, 8°, 59 стор. ціна 80 сот.) а Михайло Старицький переклав пролог з „Фавста“, (днів: „Поезії“ М. Старицького, Київ, 1908, стор. 455—468).

II. З поезій:

Баллада про князя-старця. Пер. Панько Куліш: Твори П. Куліша, Львів, 1909, том III, стор. 440—443.

Бог і балдера. Індійська повість. Пер. І. Франко. „Світ“, Львів, 1882, № 1.

Бурлака. Пер. Цезар Білліло (вський). „Світ“, Львів, 1917, № 4.

Валет. Пер. Дмитро Йосифович. „Діло“. Львів, 1910, № 70.

Верховина. Пер. Володимир І. Масляк. „Зоря“, Львів, 1886, стор. 158.

Весільна пісня. Пер. Дм. Йосифович. „Неділя“, Львів, 1912, № 16.

Весільна подорож лицаря Курта. З циклю „Баллад“. Пер. Дм. Йосифович. „Світ“. Львів, 1917, № 3.

Вільшаний цар (Erlkönig). Пер. П. Куліш. „Твори“... 1909, том III, стор. 438—439.

Все той сам. Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.

Гра в лиса. Пер. той-сам. „Літ. Наук. Вістник“ (ЛНВ), 1906, том XXXIII, стор. 136.

Дурень послідовить. Пер. той-сам. „Діло“, 1910, № 70.

Жаба. (Die Frösche). Пер. П. Ш. ЛНВ, 1902, том XVIII, стор. 283. Понадто маємо вільну перерібку О. Ю. Федьковича. („Писання“... Львів, 1902, том I, стор. 534).

Жертва поєни. (Пісня Гетого: Johanna Sebus). Пер. В. Масляк. У збірці поезій перек. „З чорного шляху“. Львів, 1897, стор. 153—154.

Квітка над квітками. Після невольника графа. Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 469—472.

Ключева поетика. Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1912, № 70.

Кобзар. Пер. той-сам. Календар Тов. „Просвіта“ за 1910 р. стор. 48.

Коринтовська молода княгиня. Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 447—455.

Легенда (про фавна і святого). Перекладчик незазначений. „Громадський Голос“, 1913, № 4.

Лісовий цар. (Баллада). Пер. Борис Грінченко. У збірці: Під хмарним небом, Львів, 1893, стор. 198—199, а також переспів О. Ю. Федьковича: Писання, Львів, 1902, т. I, стор. 330—332.

Мандрівець. Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 455—460.

Мертвецький танок. Пер. той-сам. ibid. стор. 446—447.

Міньона. Пер. Цезар Білліловський. „Світ“. Львів, 1917, № 2. Ту саму поезію переклали ще: Корженко (надр. „Зоря“, 1885, № 23) і Панько Куліш (днів. його: „Твори“, том III, стор. 437—438).

Молитва мандрівника. Пер. Павло Граб. У збірці: Доля, Львів, 1897, стор. 49.

Навернена. Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXV, стор. 307.

Найденний цвіт. Пер. Іван Верхратський: „Калина“. Збірник стихотворів І. Верхратського. Львів, 1874, стор. 45—46.

Накритий стіл. З циклю „Gesellige Lieder“. Пер. Дм. Йосифович. „Світ“ 1917, № 2.

Наперед скарга. Пер. той-сам. ЛНВ 1906, том XXXIV, стор. 545.

Наслідкування античних форм. Пер. В. Грінченко: Під хмарним небом. Львів, 1893, стор. 202—203.

Новий Амадіс. Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXVI, стор. 118.

- Новий Пасзій і його квітківниця.* Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 472—478.
Олексій та Дора. Пер. той-самий, *ibid.* стор. 461—469.
Перед судом. Пер. той-самий, *ibid.* стор. 433—434.
Переміна ростин. Пер. Др. Іван Франко: Думи і пісні найзнатніших європейських поетів. „Дрібна Бібліотека“ № V, Львів, 1879, стор. 28.
Підлиняло. Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 434—437.
Польова рожка. Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, т. XXXIV, стор. 545.
Правда. (Zueignung). Пер. П. Куліш: Твори, том V, стор. 487—490.
При кужелі. Пер. Др. Іван Франко. „Другъ“. Львів, 1875, № 17.
Присилникам. Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXIV, стор. 545.
Причта про підкову. Пер. той-самий, *ibid.* том XXXV, стор. 51.
Прометей. Пер. Іван Франко: Думи і пісні... стор. 3—4.
Пряха. Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 445.
Рибак. Пер. Іван Франко. „Неділя“, Львів, 1912, № 47/48. Той самий вірш переспівав Петро Гулак-Артимовський (Твори, Львів, 1904, стор. 391—392), переклав Дм. Йосифович. („Діло“, 1912, № 95) і П. Куліш (Твори, Львів, 1909, том III, стор. 439—440).
Римські елегії. (I—XX). Пер. П. Куліш, *ibid.* стор. 479—480.
Самомисленники. Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
Скарб. Пер. П. Куліш: Твори, стор. 443—444.
Співак. Пер. Ксенофонт Климкович. Твори Л. Глібова К. Климковича і В. Шашкевича. Львів, 1911, стор. 301—302. Понадто переклав сей вірш П. Куліш: Твори, стор. 436—437.
Спісива. Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXV, стор. 307.
Темна ніч вершини сном оповила. Пер. М. Старицький: Поезії, Київ, 1908, стор. 176.
Туча і радуга. Пер. Д. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
Я покинув хатку любови. Пер. А. Кримський: Пальмове гілля. Львів, 1901, стор. 64.

III. З прози:

Страждання молодого Вертера. Переклала Марія Грушевська. Київ, 1912, 8°, 132 стор. — Ціна 40 коп.

Змислив Іван Касинович.

186075

ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА

виходить поодипсьними випусками довільного об'єму і має на цілі дати українському громадянству в перекладах на нашу мову кращі твори всесвітньої літератури і науки, передові твори європейських класиків та учених, зі вступними статтями й з відповідними поясненнями, — не виключаючи також оригінальних писань українських авторів.

Досіль появили ся:

- № 1. ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА: ПОЕЗІЇ. (Вступне слово. Дрібні поезії) Випуск I. .... Ціна 60 сот.
№ 2/3 ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА: ПОЕЗІЇ. (Баллади. Поєми. Примітки) Випуск II. .... Ціна 1 К.
№ 4/6. АЛЕКСАНДРА ПУШКІНА: ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ, в перекладі з передмовою та поясненнями Д-ра Івана Франка ..... Ціна 3 К.
№ 7/8. ЙОГАНА ВОЛЬФГАНГА ГЕТОГО: ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ, поема в перекладі і з передмовою Д-ра Івана Франка ..... Ціна 1 К. 60 сот.
№ 9/10. МИХАЙЛА ЯЦКОВА: ДАЛЕКІ ШЛЯХИ. Збірка новель, друкуєть ся.
№ 11/12. АРИСТОФАНА: ХМАРИ, в перекладі з передмовою та поясненнями ТАРАСА ФРАНКА — приготується до друку.

В редакційних та адміністративних
справах звертати ся до
Івана Калиновича в Бориславі.

Видає: Уділова Спілка.

За редакцію відповідає: Іван Калинович.